د پښتو شعر
عروضي نظام
ع ر و ض
نقيب الله سالک
(ککي، بنو)

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک
ککي بنو

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

OWNED BY 0300 9792115

كتاب پېژندنه

د كتاب نوم -------------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

ليكوال -------------------------------- نقيب الله سالكؔ

اشاعت -------------------------------- اګست ، ۲۰۱۴

شمېر -------------------------------- پنځۀ سوه (۵۰۰)

كمپوزر -------------------------------- نقيب الله سالكؔ

نظر ثا ني -------------------------- فرهاد محمدغالب ترينؔ

ټايټل -------------------------------- زاهد امين زاهد

بيعه -------------------------------- دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه -------------------------- دانش خپرندويه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمليه كتب خانه،غله منډي چوك بنو،

يونيورستي بک ايجنسي خېبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور يونيوستي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

حقوق د ليکوال په حق کښې محفوظ دي

ليکوال

نوم --- نقيب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاي ----------------------------- ککي بنو

تعليم ----------------- ايم - ايس - سي (اقتصاديات) ،
بي - ايډ

پيشه --- ملازمت

OWNED BY 0300 9792115

موبائل ---------------------------------- 03009792115

ايميل ----------------- salekhashimi@gmail.com

تړون

د ارواښاد مياشرف

او د

OWNED BY 0300 9792115

ښاغلي درويش دراني

پۀ نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانې ته د

خپلو عروضو اثاثه

را برڅېره کړه-

مننه

د محترم سلیم قرار صیب د کټورو ادبي مشورو ډیر شکر ګذار یم -
د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډیره ډیره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره په دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زهٔ یې په خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې په دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو په دوه کړو- د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډیره مننه کوم چا چې د مسودې د لیدلو په وخت په ملا ټپولې یم او په دې کړلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو په لړ کښې راسره نهٔ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

OWNED BY 0300 9792115

کوموملګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې په یوې یا په بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې په خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډان ، رشید جوهر ، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سیا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ریټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان -

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲

خپلې خبرې -- ۲۰

اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ -------------- ۲۵

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ------------------------------ ۲۵

پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰

دویم باب : د علم عروض اصطلاحات -------------- ۴۵

سپلاب (څپه) -- ۴۵

خج (فشار) -- ۵۲

رکن (غونډ) -- ۵۷

مصرعه -- ۶۱

وزن -- ۶۴

بحر -- ۶۹

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ---------------- ۷۲

تقطیع -- ۷۲

د تقطیع قاعدې -- ۷۳

څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دودیز بحرونه ------------ ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵
لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶
لومړے ښاخ -- ۸۶
دویم ښاخ -- ۸۸
دریم ښاخ -- ۹۰
څلورم ښاخ -- ۹۲
دویم اوږد رکني بحر -- ۹۵
لومړے ښاخ -- ۹۵
دویم ښاخ -- ۹۷
دریم ښاخ -- ۹۹
څلورم ښاخ -- ۱۰۲
دریم اوږد رکني بحر -- ۱۰۶
لومړے ښاخ -- ۱۰۷
دویم ښاخ -- ۱۰۹
دریم ښاخ -- ۱۱۱
څلورم ښاخ -- ۱۱۳
څلورم اوږد رکني بحر -- ۱۱۵
لومړے ښاخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

دوېم ښاخ -- ۱۱۷

درېم ښاخ -- ۱۲۰

څلورم ښاخ -- ۱۲۴

پنځم اوږد رکني بحر -- ۱۲۷

لومړے ښاخ -- ۱۲۸

دوېم ښاخ -- ۱۳۰

درېم ښاخ -- ۱۳۲

څلورم ښاخ -- ۱۳۴

پنځم ښاخ -- ۱۳۶

لنډ رکني بحرونه -- ۱۳۹

لومړے لنډ رکني بحر -- ۱۳۹

لومړے ښاخ -- ۱۴۰

دوېم ښاخ -- ۱۴۲

درېم ښاخ -- ۱۴۳

دوېم لنډ رکني بحر -- ۱۴۴

لومړے ښاخ -- ۱۴۵

دوېم ښاخ -- ۱۴۶

درېم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

دريم لنډه رکني بحر ------------------------------------- ۱۴۹

لومړے ښاخ ------------------------------------- ۱۵۰

دويم ښاخ ------------------------------------- ۱۵۲

دريم ښاخ ------------------------------------- ۱۵۴

اخذ ليک (کتابيات) ------------------------------------- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غوندې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرۍ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

OWNED BY 0300 9792115

کمه وي - "میاشرف " ورو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګ ونۀ کړو 'وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار داکړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې خپل خوبۍ او خامۍ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربۍ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربۍ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکؔ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

OWNED BY 0300 9792115

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې يې څرګند دليل دے۔

مصنف د عربي عروضو نه علاوه د ځينې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتيا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځينې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سيد د انګرېزي عروض خامۍ او خوبۍ پۀ تفصيل سره بيان کړې دي هغه وايي چې د انګرېزي عروضو(metre) د وزن بنياد پۀ دوه څيزونو دے ؛ يود لفظونو اجزاءُ او د دوي خفي يا بلند (اوچتېدل) يعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دويم د دوي شمېره (quantity) . جابرعلي سيد يې بيا تفصيل بيان کړے دےاو د انګرېزي عروض يو خصوصيت يې دا هم بيان کړے دے چې د زياتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ يو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف يې پۀ تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبيلې الفاظ دي ۔ او دا يې هم ليکلي دي چې پۀ انګرېزي عروض کښې د تقطيع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسيموو او دغه کافي ګڼو ليکن پۀ انګرېزۍ کښې د کرښو (لکيرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعيت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره يې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

وجه یې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هیڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البیروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وینا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګریزي پۀ شان خفي جز یعني "ماترا" پۀ یو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلویښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېریشت څلېریشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوویشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دریو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو یادونه کړې ده- چوپایي بحر د سریع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پریات د متقارب هم وزن بحر دے-

OWNED BY 0300 9792115

زۀ پۀ اخیره کښې پۀ عروض باندې ځینې عمومي خبرې د جابرعلي سید د دائره معارف اسلامیه څخه را نقل کوم چې ځینې وضاحتونه دي او زما پۀ خیال ضروري هم دي-

ا - د الحریري او ابنِ خلکان دا قیاس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خلیل د عروضي اوزانو پۀ تشکیل کښې د څټک د اواز نه اثر واخیستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خلیل د مستفید کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه یې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو یو سخت ګیره سلسله ده چې د زیاتو رعایاتِ زماني د وصف

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې ، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف –ع– ل ماده وه چې ورباندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ – د حمزه اصفهاني دا دعوی صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که څۀ هم پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ – د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م – ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفش پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغریٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

فاصله صغریٰ دے پۀ اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پۀ وېنا د اخفش مذهب ایراني عروضیانو غوره کړۀ او فاصله یې غېر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دریابونه ور غورزېږي او ورسره یو ځاې کېږي دغه شان پۀ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ یوې لوېې مودې نه د زحاف پۀ اصطلاح کښې ضم شوې ده-

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پۀ عربي ، انګرېزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کېږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انګرېزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ،د مثال پۀ توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لك" (سبب ثقیل) د انګرېزیَ د "city" یا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې پۀ څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " یا "pity " لهجه د "لك" نه پورته واقع کېږي دغه شان د انګرېزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

۷ - د یوناني ژبې پۀ عروضي نظام یوروپي عروضي نظام اډانړه دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه یو څو

OWNED BY 0300 9792115

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګڼي پۀ عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن پۀ دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزئ شاعر کولرج (Coleridge) يې پۀ اصولي توګه short، unaccented او long يې accented منې -

۸ – د عربئ شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب پۀ عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو پۀ خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه پۀ ډېره احسنه طريقه او پۀ عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - پۀ عربئ او فارسئ او تر څۀ حده پورې پۀ اردو کښې پۀ دې موضوع ډېر کار شوے دے او پۀ دغه ژبو کښې پۀ دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما پۀ خپل خيال پۀ پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

زمونږه لاربنودنه کو شي او په خاصه توګه د سالک صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو ژبې،پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امین - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترین خوبشکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار

۱۲مارچ ۲۰۱۴ ء

ښېڅلي ښېړي

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله- دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېرکم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده "-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکرو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه - نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے ؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

کښې ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ،

د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړیکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې رایستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتو او د عربی) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې ارواښاد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

ژبپوهان د پښتو "د عروضو اِمامان" وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت پۀ وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته"-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم لۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار وو، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه وو چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا وو چې د پښتو شاعرۍ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوځۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

OWNED BY 0300 9792115

پېښ کړے شي؛ پۀ داسې حال کښې چې پۀ پښتو ادب کښې د نثر پۀ میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا پۀ علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات پۀ یوۀ تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر پۀ تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زۀ غواړم چې پۀ عروضو څۀ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه۔

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب پۀ لیکلو مې پېل وکړو۔ پۀ دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، راتګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راښولولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راښولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو۔ د دې کار پۀ موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم پۀ پام کښې ساتلې وې۔

یاده دې وي چې د عربۍ عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه پۀ پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېر کم دے نو ځکه د پښتو پۀ رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نۀ دي کېښولي شوي۔ د اسانۍ د پاره دروېش دراني صېب چې پۀ شروع کښې پۀ رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صېب نومونه دې همېشه دپاره پۀ پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي۔

اوس دا کاوش ستاسو پۀ مخکښې دے۔ نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت پۀ معیار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب پۀ کته ورولي۔ امین۔

پۀ درنښت

نقیب الله سالک

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ء

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعريف) او تاريخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مينځ کښې توپير کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خليل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ يوسل او اويا (۱۷۰) صدی هجری يا اووۀ سوه يو نوي (۷۹۱) صدی عيسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خليل بن احمد مکي هم يادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسيقی زيات مئين وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روايتونه دي :

يو ځل خليل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز يې واورېدلو۔ خليل د اورېدو سره سم اووئيل چې "واللہ يظهر من هٰذ ا شيءٌ" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنياد پۀ لاس ورغلو۔

خليل پۀ بازار کښی تېرېدلو چې دۀ د څټک مسلسل اوازونه واورېدل۔ د

موسیقی د مینې لۀ کبله د دۀ د خلې نه ووتل چې ” والله یظهر من هٰذ ا شيءٍ “ معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي -

د دې علم دپاره د ” عروض “ نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکی مکرمی پۀ ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو ا و د مکې مکرمې یو نوم ” عروض “ هم وو نو ځکه یې دې علم ته عروض اووے-

د عروض ټکے د معروض نه و دے چې تلې ته وایي -اوس د دې علم پۀ مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه یې ورته عروض اووے-

پۀ عربۍ و ییپانګه (لغت)

کښې د عروض معنا داسې ده ” هغه پلنه لاره چې د دوو غرونو تر مینځ وي “پۀ داسې لاره خلق د یوۀ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے چې د موزون ا و غېر موزون کلام پېژندګلو راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

او داسی نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - پۀ دغه وخت کښې پۀ يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلي" او "ارجل" يعني لاس او پښې ويئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو پۀ توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کړېدے - د حرکات او سکنات لۀ مخې ټکي پۀ درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسی)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب پۀ خېمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ او مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - پۀ شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځۀ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څۀ بل شمېر وي -

پۀ يو سل او اويا (۱۷۰) صدۍ هجرۍ کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څۀ تلې پۀ لټون کښې پۀ بازار کښې

OWNED BY 0300 9792115

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو۔

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه۔ د عروضو د ايجاد نه مخکښې د عربو شاعرئ د وزن په بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو۔ د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا په رڼا کښې د عربئ ژبې ورومبے شاعر د نوحؑ زوي د سام په اولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحؑ څلور زامن وو۔ سام ، حام ، يافث او کنعان۔ د سام په اولاد کښې عرب دي ، دحام په اولادکښې عجم او د يافث په اولادکښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان په طوفان کښې مړ شو)او په فارسئ کښې ورومبے شاعر بهرام ګور وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول په وزن کښې دے خوپکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي۔ البته مثنوي "سحر البيان"ټول په يوۀ بحر کښې وو۔ د دې نه دا خبره څرګندېږي چې د عروضو د ايجاد په وخت په هندئ کښې د خپلې ژبې وزنونه او بحرونه موجود وو۔

د وروستنئ شننې او څېړنې نه دا خبره هم څرګنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم په په وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" په سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتیٰ تنفقوا" په رمل کښې ، سورۃ الکهف په

طویل کښې ، سورة الدهر په منسرح کښې ، سورة سبا په رمل کښې ، سورة مؤمن په مضارع کښې ، سورة الانفال په بسیط کښې او سورة توبه په وافر بحر کښې دے۔ چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې په دوي باندې حجت شي ا و د نۀ پوهېدلو بهانه یې نۀ شي پاتې۔ د عقیدې لۀ رویه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے۔نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نۀ خو د عقیدې لۀ رویه شعر ویل کېږي ا و نۀ د شعر د تعریف لۀ رویه۔

د خلیل عروض د عربی ژبې د نزاکت په چاپېریال کښې رازېږېدلي وو۔ د فارسی شاعرانو ، د عربی کلهم عروض خپل کړل۔ د اردو شاعرانو د فارسی د شاعرانو په ګام باندې ګام کېښودو۔ یاده دې وي چې په دغه وخت کښې په هندی کښې دا علم موجود وو چې نوم یې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نۀ وو۔ د عربی ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره پښه او شپلی نۀ شول ولې چې د دواړو ژبو په مزاج کښې ډېر توپیر وو۔ نو ځکه د اردو په عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره یې چې د عربی نه بحرونه را واخیستل۔ نو ځکه دا و شو چې څۀ خو د عروضو علم ګران دے خو څۀ د اردو شاعرانو توجه هم نۀ ده ورکړې۔

OWNED BY 0300 9792115

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

په پښتو کښې په دېواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور وبخښل- د پښتو په غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپیل کېږي - په هغه وخت کښې د عربۍ او فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترینه ګټه پورته کول پېل کړل - په دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ په عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه له عربۍ ژبې نه په ډېر څهٔ کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نهٔ شروع کېږي خو د پښنښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ په یوهٔ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه په یوهٔ ځاي نهٔ شي را تللې خو په پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو په ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي په اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو په عربۍ کښې داسې نهٔ ده - نو د عربۍ عروض په پښتو کښې ځاي نهٔ شول خو بیا هم پښتانهٔ شاعران په شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول او فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

OWNED BY 0300 9792115

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښکه ترې کار واخلي - پۀ دغو شاعرانو کښې يو دولت لوانړے هم وو څوک چې د پلار لۀ طرفه حسن خېل لوانړے او د مور لۀ طرفه وردګ وو- د دۀ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نۀ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجرۍ پورې ژوندے وو - دولت لوانړے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا خان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د دۀ پۀ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پۀ عربی عروضو باندې برابر وو - دا پۀ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دۀ نۀ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د يوۀ وحدت لۀ اصله

د کثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پۀ وحدت لۀ هره جوده بېګانه يم

پۀ کثرت کښې د ميرزا پۀ خلۀ ويېږم

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا پهٔ کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې پهٔ پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان پهٔ کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوهٔ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

پهٔ عروضو د ټینګار پهٔ ترڅ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لهٔ چا نه پهٔ پښتو کښې ما میزان لید نهٔ دے
میرزا پهٔ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندهٔ نهٔ شي
هم ما لره یو خو بحره پهٔ ډېر مښود راغلي

پهٔ دې شعر کښې د دهٔ مراد هم دغه شپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره شلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سپلاب رکن، د دویم خجن سپلاب رکن ، د دریم خجن سپلاب رکن او د شلورم خجن سپلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پهٔ اګاهانه توګه پهٔ خپلو بېلا بېلو شعري ځېلونو (قسمونو) کښې کله پهٔ لومړي خجن سپلاب ، کله پهٔ دویم خجن

OWNED BY 0300 9792115

سېلاب ، کله پۀ دریم خجن سېلاب او کله پۀ څلورم خجن سېلاب کښې مصرعې لیکلې دي - د باندیني شعر اوله مصرعه یې پۀ د ریم خجن سېلاب سره او دویمه مصرعه یې پۀ دویم خجن سېلاب سره لیکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هڅو شاعري نۀ بولي لکه چې وایي :

چې چا دے شعر کړے بې میزانه،بې عروضه
دا هیڅ شاعری نۀ ده یو څو سپي دي ټمبدلي

کاظم خان شېدا

(؟۱۱۳۵ - ؟۱۱۹۳ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربی عروضو سره د پښتو سمون نۀ خوړلو ته ځینې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وایي - دا خبره د پښتو یو لوي استاد او نازک خیاله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وایي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لۀ اوزانه مختلفه
لۀ میزانه منحرفه
پۀ میزان باندې س چې را شي
هر کلام تهِ و بالا شي

حوا له چې په تقطيع شي
ګهې طعن ګهې تشنيع شي
ا را سته په قانون نه شه
کا لموزون شه موزون نه شه
(ديوانِ کاظم خان شيدا)

کاظم خان شيدا که پښتو ژبه "بې نظمه ا و بې نظامه" بولي هم ' خو بيا يې لکه د نورو ځينې شاعرانو داسې هم نه دي کړي چې په عربی عروضو کښې يې د پښتو شعر په زور د ځايولو هڅه کړې وي - کاظم خان شيدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو په نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ په شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نه ده خو "د موزون په شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتيجه هم په لاس راځي چې هغه د پښتو د يوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

OWNED BY 0300 9792115

د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا د ے - دۀ د ژوند زيانه برخه د هندوستان په رامپور کښې تېره کړې وه - ځکه يې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان شيدا د مېجر راورټي د تحقيق په رڼا کښې د خوشال خان کړو کېږي -

میا شرف

(۱۱۶۰-۱۱۸۶ لېږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو په لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا په زمانه کښې (۱۱۶۰-۱۱۸۶ لېږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم په صورت کښې په عربی عروضو په پښتو ژبه کښې یو وړه کتاب " د پښتو عروض" ولیکلو - په دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه په زیاتولو کښې دا یو مهم کام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول -

میاشرف څهٔ کار په پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعری یې د پښتو په وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې په دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے
بندي په بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د " میاشرف عروض" په نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دېوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ - ۱۹۸۹ عیسوي)

پۀ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل ۔ د انګرېز نیت چې هر څۀ وو ۔ خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانۀ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې ۔ د دغې پېر (دور) پۀ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله ۔ پۀ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پۀ ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله ۔ انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو ، دۀ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله ۔

OWNED BY 0300 9792115

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څۀ نظام جوړ کړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دۀ پۀ خبره غوږ ونۀ ګرولو ۔ بس خپله شاعرۍ به یې پۀ عربۍ عروضو کښې کوله ۔ د سمندر خان دغه شعري مجموعه ”د خوږه شپېلۍ“ پۀ نوم چاپ شوه ۔ د بېلګې پۀ توګه د دۀ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا
زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

زما اشنا پۀ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لۀ یاره تلخ شي

پۀ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر یې کا

سمندر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې پۀ یو شمېر بحرونو کښې نظمونه ویئلي دي - سمند ر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې لیکي چې پۀ پښتو کښې د هیڅ یوۀ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پۀ تله برابر نۀ دے خو د سمندر خان دا نظر صحیح نۀ ښکاري ولې چې د دۀ نه مخکښې پۀ تول برابر نظمونه ویئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لۀ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دمیا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لۀ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري پورې یقیني دے-دولت پخپله وایي چې :

دا وزن دےصحیح پرې وکړه نظر

فاعلاتن مفاعلن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پۀ تحقیقي تاریخي بنیاد نۀ وي پېش کړے نو که داسې وي بیا د دۀ د نظر نۀ د عروضو انتهایي او شدید ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پۀ لاندیني عربي بحرونو کښې لیکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

OWNED BY 0300 9792115

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا که چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې

وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواني دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ

عمره کم

مدید ، لکه د رحمان باباؒ دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

علامه رشاد

لۀ دې سره سره چې څۀ ناڅۀ يې د عروضو پۀ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپيز او څجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لۀ لارې پۀ خپل زاړۀ او "انتيک" سيستم باندې ټينګ او ټرينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغۀ سخته دفاع کړې ده - پۀ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لۀ دولت لواڼي او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پۀ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پۀ عربي عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لري دومره پامور نۀ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دۀ اثار چاپ کړي دي -

OWNED BY 0300 9792115

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو په نوم یو هم د شعر په دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې څنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربي عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راي ورکړه -

په کال ۱۹۸۹عیسوي کښې یې د کراچي مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو په دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو ځکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه په یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب په کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " په نوم چاپ شو -

لکه څنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربي عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو په نومونو کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې په پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - په دې لړ

کښې درویش درانې داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې پۀ ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو پۀ لړکښې یې عددي کلیات پۀ کار راوستل- د دې نومونو غټه ګټه دا ده چې دا نومونه پۀ اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش درانې د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما پۀ نظر کښې ، د عروضو د ښودلو پۀ ترڅ کښې ښاغلي درویش درانې چې د تدریس کومه طریقه پۀ دې ذکر شوي کتاب کښې پۀ کار اچولې ده هغه "د اسان نه د مشکل پۀ لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نهٔ صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شېدا او درویش درانې ، د پښتو پهٔ ځانګړي عروضي نظام باندې ټینګار کړېدے بلکه ورسره یې دغه نظام را برڅېره کړے هم دے - ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې پهٔ بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (میټرک سېستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپیز (سېلابي) او خجیز دے- موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونیک دے -

OWNED BY 0300 9792115

پروفېسر دانیال مکنزي د لندن پهٔ پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر پهٔ حقله پهٔ وېلس کښې ډېر کټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپیز دے او پهٔ عملي توګه یې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو پهٔ سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپیز ـ خجیز نظام نه کار ا دے د مصرعې دننه یې ویې خج (د ټکي خج) هم پهٔ ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا یې پهٔ پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجیب منلي څوک چې فرانس میشتي پښتو ادبپوه ،لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي پهٔ پنځلسم اکتوبر

یې مجاور احمد زیار ته د پښتو شعر په حقله یو اوږد لیک رالېږلی وو - د هغه اوږده لیک نه د دهٔ دریز هم ښکاره کېږي - دے وایي چې د شپاړسمې پېړۍ په پای کښې د پیر روښان (۱۵۲۴ - ۱۵۷۹ ز) سیاسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعالیت یوه پېلامه (ابتدا) وه - په دې وخت کښې د پښتنو سیمه د دوو پارسي ژبو تر مینځ ویشلې شوې وه - لوېدیځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختیځ ته د هند د مغلو قدرت وو - په دې چاپېریال کښې پښتنو شاعرانو او لیکوالانو په پراخه پیمانه لهٔ پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کښې ،هم د مفاهیمو په برخه کښې پراخې اخیستنې وکړې -کله کله یې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړے دے- د دغو اخیستنو په ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بنې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې یې کولې خو په دې کار کښې څهٔ ډېر بریالي نهٔ شول -

د دوي په فکر کښې د پښتو شعر بنسټیز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بیا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، په دغو څلورو څپو کښې خامخا یوه څپه خجنه وي -

د دوي په نظر کښې یوه مصرعه کمې نا کمه یوه خجیزه کړۍ لري او زیاتې نا زیاتې څلور خجیزې کړۍ - د څپو د شمېر لهٔ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

OWNED BY 0300 9792115

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوړدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو پۀ شمار دي او خاصه توجه نۀ غواړي -

د پښتو شعر پۀ حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه پۀ بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري اګرکه پۀ ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

دويم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاءاو پۀ پښتو کښې څپه وايي -

تعريف : پۀ يوه ژبه کښې د يوۀ يا زيا تو غږيزو ټکو هغه ټولګه يا ټوټه ده چې

لۀ يوۀ خپلواک يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ يا څو

بېواکو يا کنسونينتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

OWNED BY 0300 9792115

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ

نيمواک يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لۀ يوۀ واوېل ، يوۀ سيمی

واوېل او يوۀ يا څو کنسونينتونو

څخه جوړه شوې وي او پۀ يوۀ ځاې پۀ يوۀ وخت پۀ يوۀ وار سا ا يستلو يا د خلې خوځولو نه راوځي - يو خپلواک (واوېل) يواځې هم ځان ته څپه جوړو شي - د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو پۀ ملګرتيا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - يو بېواک يا نيمواک د خپلواک د ملګرتيا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه پۀ ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګک یا غبرګغږ وایي لکه e,y - او واوېل چې د واوېل (diphthong) هم څپه شي - یاده دې وي چې

اوس به د باندیني تعریف پۀ رڼا کښې ، د پښتو پۀ تناظر کښې سېلاب ته وګورو - پۀ پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوۀ قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - پۀ پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - پۀ صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نۀ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس پۀ صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز پۀ حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وېنا پۀ مهال یو ځل خلۀ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او پۀ لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوۀ حرکت پۀ وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے-

OWNED BY 0300 0792115

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه پۀ "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، پۀ "ښاد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، پۀ "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، پۀ "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او پۀ "ورۀ" کښې "ۀ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - پۀ یوۀ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

پۀ پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا پۀ سکون سره هم کېږي نو

دا ساکن توري پۀ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نۀ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پۀ مينځ کښې راشي يا د ټکي پۀ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پۀ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکی لکه غرۀ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لۀ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سېلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300 9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غړي ، غوړي او داسې نور

درې سېلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سېلابيز ټکی لکه

بریالیتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غږ پوهنه او داسې نور

پۀ يوۀ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوۀ حرکت سره يو حرف

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځایه راخوځوي
لکه "ځي" د یوۀ سېلاب ټکے دے چې پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےیا لکه چې ، مې ،
دا ، ما او داسې نور۔

پۀ دې ډله کښې د یوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور۔ دا ټکي دوه سېلابیز دي خو پۀ دغو دروواړوکښې لومړے سېلاب د یوۀ حرف دے۔

یو حرکت او دوه حرفونه : دلته یو حرکت د یوۀ حرف لۀ خوځولو پس یو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم یو سېلاب جوړوي یعني د یوۀ حرکت پۀ ملګرےکښې لۀ دوو حرفونو هم یو سېلاب جوړېږي لکه سر ، لَس ، اوښ ، شین او داسې نور

یو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سېلاب کښې یو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرد ، شپون ، وران او داسې نور۔

یو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سېلاب کښې یو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، وروست ، خوند ، ژوند او داسې نور۔

یو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سېلاب کښې یو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند۔ دا د یوۀ سېلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دریم حرف باندې د زوَر حرکت دے

OWNED BY 0300 9792115

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اتۀ ډوله دي - په دې لړ کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱- ځو	cv	۲- ورا	ccv
۳- ځم	cvc	۴- خپل	ccvc
۵ - ګرد	cvcc	۶ - شرنګ	ccvcc
۷- شخوَل	cccvc	۸- شخوند	cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نۀ ادا کېږي ، په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نۀ راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینې دوه قسمونه دي :

خجن سېلاب : د وېنا پهٔ وخت چې
پهٔ کوم سېلاب باندې زور یا فشار راځي هغهٔ ته خجن
یا دروند سېلاب وايي -
سپک سېلاب : د وېنا پهٔ وخت چې
پهٔ کوم سېلاب باندې زور یا فشار نهٔ راځي هغهٔ ته
سپک سېلاب وايي -

لنډ او اوږد سېلاب

لنډ سېلاب : لنډ سېلاب هغه سېلاب دے چې هر ځاي او هر وخت د یوهٔ سېلاب پهٔ توګه کارو شي - د اوږدهٔ سېلاب نه علاوه نوره ټول سېلابونه لنډ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سېلاب :پهٔ یوه مصرعه کښې د خجنو سېلابونو پهٔ قطار کښې هغه اخیرنې خجن سېلاب ته وايي چې د دوو یا درو سېلابونو ځاي ونیسي ، او بحر ته هیڅ نقصان هم نهٔ ورکوي -

د پښتو پهٔ زیاتره بحرونو کښې دا ګنجایش شته دے چې د مصرعې اخیرني یو یا دوه سېلابونه یې کم کړي شي دلته دا اخیر دروند سېلاب ، چې ورته اوږد سېلاب هم وايي ، د دوو یا درو سېلابونو ځاي ونیسي - خلاصه یې دا ده چې د اوږدهٔ سېلاب پهٔ مصرعه کښې د هماغهٔ بحر لهٔ بلې مصرعې څخه یو یا دوه سېلابونه کم راځي - دغه اوږد سېلاب د پخوانیو او اوسنیو ډېرو شاعرانو پهٔ شاعرۍ کښې شتون لري لکه د رحمانؒ بابا د غزل دا دوه بیتونه :

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا

د خاصانو په ځاي ناست وي عام د ستا

زه رحمان دعا سلام په هغه وايم

هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سېلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سېلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سېلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سېلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاي په رکن کښې د اوږد سېلاب په توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربي او پښتو په سېلاب کښې فرق

د عربي عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي په جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت له وجهې اوس عربي ته هم د سېلاب تصور په ورکد بد لو دے- د عربي سېلاب په دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راګډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل په توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سېلابه ټکے دے په لومړي سېلاب "س" باندې زوَر دے او په دويم سېلاب "فَر" کښې دوه

حرفونه دي يو متحرك او بل ساکن - په عربی عروضو کښې په سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې په عربی عروضو کښې د سېلاب شومره وا یا کمیت (quantity) ارزښت لري - خو په پښتو کښې د سېلاب کمیت نه ، بلکه کیفیت یا ځرنګوا (quality) ارزښت لري-

په پښتو کښې "سفر" او "سرور" په وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربی عروضو تلې ته واچوونو بيا يې په وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سېلاب لۀ يوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سېلاب لۀ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دويم سېلاب لۀ دوو دوو حرفونو جوړ دے - په پښتو کښې دا نۀ شي چې په سېلاب کښې حرفونه ځو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

OWNED BY 0300-9792115

خج (فشار)

دې ته په فارسی کښې فشار ، عربی کښې خج ، پښتو کښې دروند وا یا زور ا و په انګرېزی کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو په اصطلاح کښې خج په يوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنی يوونو (واحدونو) په لړ کښې يو ټکےد سا ا يستنې لۀ فشار سره په زيات زور

او شد ت وويئل شي او دغسې يوۀ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا ورو ېخښي او هم لۀ دې وجهې د ټکي معنا ا و پۀ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پۀ پښتو څپيز – خجيز سېستم کښې خج د څپې نه هم زيات او لو مړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنی جوړښتونو يا چاپېريال لۀ مخې پۀ څلور ډوله دے؛

ا – څپيز خج : دغه خج پۀ څپه کښې دننه پۀ حرکت(واوېل) باندې راځي څکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اورېدل هم پۀ خپل سر اخلي لکه پۀ "سپين"کښې "ي" باندې څپيز خج دے-

OWNED BY 0300 9792115

۲ – ويی خج (کلمی يا د ټکی خج) :چی د يوې کلمی يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پۀ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور–غ+زور –وي) دے ، پۀ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي خج تا د کلمې خج لري ، پۀ "کتمل" (کت – مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي خج لري - که پۀ يوه څپه کښې خج پۀ خپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوۀ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

لکه "غوټه" پۀ لومړي خج سره ګڼله ، ګره او پۀ دويم خج سره غوټه ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې پۀ دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نۀ شته ، صرف د ټاکلې څپې پۀ ټاکلي ځاي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې پۀ يوۀ عبارت کښې يو توک يا ټکے پۀ زور سره وويئل شي لکه پۀ "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا پۀ "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج پۀ لړ کښې د"جونو" لۀ دواړو څپو (جو-نو) لومړۍ څپه خجنه ده- دلته لۀ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج :چې ديوې غونډ لې (جملې) دننه يو ټکے تر نورو پۀ زيات زور، لوړوالي او فشار سره وويئل شي او پۀ دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه - -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار پۀ وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې پۀ معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

OWNED BY 03009792115

- زۀ **چاي** خبنم

- زۀ چاي **څښم**

پۀ اولې جملې کښې خج پۀ " **زۀ** " باندې دے چې د دې سوال جوا ب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پۀ دويمې جملې کښې خج پۀ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تۀ څۀ څښې ؟ "

پۀ دريمې جملې کښې خج پۀ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پۀ جواب کښې اصرار دے چې "تۀ چاي مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ ټکو (کلمو) کښې د ويې خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پۀ ځينو ټکو کښې پۀ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارۀ ، تربور - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتکه ، الوتنه ، جنګ ځپلي - - -

پهٔ ځينو ټکو کښی پهٔ څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنيزوالي ---

پهٔ ځينو ټکو کښی پهٔ پنځم

سېلاب خج راځي -

پهٔ ځينو کښی پهٔ شپږم

سېلاب خج راځي -

او پهٔ ځينو ټکو کښی د پاي

پهٔ سېلاب خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،

پېښور ---

OWNED BY 0300 9792115

پهٔ پښتو کښې د نورو ټکو پهٔ مقابل کښې د پايخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لهٔ مخې خج هيڅ کله لهٔ څلورمې څپې وروستو نهٔ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځهٔ يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراګووا ، پهٔ پښتو شاعرۍ کښې نهٔ شي راتلې - د ا ر (اصل) لهٔ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پهٔ وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پهٔ يوهٔ ټکي کښې پهٔ خپل ځاي پروت وي خو که دې

ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

ځلې ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سېلابيز ټکی دی چې خج يې پهٔ لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سترګوَر" شي نو خج لهٔ لومړي سېلاب نه دريم سېلاب ته لاړ شي - پهٔ "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج پهٔ دريم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نهٔ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے پهٔ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پهٔ پښتو کښې غونډ ، عربی کښې رکن ا و انګرېزی کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه يې سپک وي - د رکن پهٔ خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوهٔ خاص رکن د تکرار څخه د يوهٔ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پهٔ پښتو شاعری کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- پهٔ اوږدهٔ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

يو سېلاب لازمي خجن يا dروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې زيات استعمال د اوږدۀ رکن شوے دے-اوږدۀ رکنونه پۀ شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدۀ رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې خپل ځاي يا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سېلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو- پۀ لنډ رکن کښې دوه سېلابونه سپک وي او يو سېلاب لازمي دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه پۀ شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې ځاي يا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږدۀ رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې د خجن سېلاب ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لاندېني قالبونو کښې د سپک سېلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سېلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کاروو ؛

ا-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے،او نور يې سپک دي -

۲ - دويم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دويم اوږد رکن وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

۳ - دریم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته دریم اوږد رکن وايي چې دریم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

۴ - څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وايي چې څلورم سېلاب يې خجن دے، او نور يې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو څخه لږ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بیا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سېلاب خجن دے؟نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : ځکه ورته لومړے لنډ رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ویئل کېدل)

۲ - دویم لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : ځکه ورته دویم لنډ رکن وايي چې دویم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

۳ - دریم لنډ رکن|۱ ۲ ۳| : ځکه ورته دریم لنډ رکن وايي چې دریم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترينه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترينه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترينه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب پۀ حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه پۀ ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلا ب هم دے چې پۀ خپل ټاکلي شوي ځاې کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱٬۲٬۳٬۴) خاصه دا ده چې پۀ مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي پۀ پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې پۀ سر ا و مېنځ کښې پوره راځي خو پۀ اخير کښې پۀ نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سېلاب پا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل پۀ تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

یو رکن زیات نا زیات څلور ځله او کم نا کم یو ځل تکرار کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافیه وال شعر کوشني ترین (له ټولو وړو) یوون یا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې یو شعر یا بیت جوړوي - یوه بشپړ شعر ته "فرد " وایي - مصرعه د یوه شعري ځېل (دوبیزې ، څلوریزې ، چاربیبې ، غزل ، قصیدې - - -) رغنده ټوک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځینې اولسي شاعران بیت ته کړۍ او مصرعې ته نیمه کړۍ وایي -

په اروپایي ژبو کښې د مصرعې او بیت توپیر (فرق) نه شته او کوشني ترین موزون یوون یې هماغه لیکه ده چې په انګرېزۍ کښې ورته (line verse) یا په لنډه توګه (verse) وا یې او د زمونږ یوه بیت یا شعر ته "جوړه لیکې" (verse couplet) وایي چې لا تیني سرچینه یې (versus) ده - د شعر ویي (ټکې) په عربۍ او اریا نې دواړو ژبو کښې شتون لري-

OWNED BY 0300 9792115

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سپلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو پۀ دې تناظر کښې د پښتو لۀ ټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سپلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سپلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې پۀ حقله د مجاور احمد زیارؔ د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو دیواني شعر لنډ ترینه مصرعه اووۀ څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا پۀ نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او پۀ اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر یوۀ غونډ (څلور څپیز رکن) کوشني کیدے شي او پۀ ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم ټوټې موندلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې ټوټې ازما شوے دے-نورزیا تي اوږدوا یې ځکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور پۀ یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه پۀ ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپیزې ټوټې هم موندېږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

صدیق پسرلي تر دودیز(شپاړس ځپیز) برید وراړو دے او تر شل ځپیزې او یا هم پورته بېلګې یې ازمایلې دي - په ازاد قالب کښې اسماعیل یون خپلې مصرعې تر دېرش ځپیزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سیال صیب یو داسې غزل په ګوتو را دے چې د هرې یوې مصرعې لنډوالی د یوه سیلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (یو سیلابیزې) مصرعې ته څه پیغام وردننه کول ، مقصدیت او شعریت شاملول که نا ممکن نه وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي په لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادریس خان ادریس او د ممتاز اورکزي تر شل ځپیزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو غبرګې مصرعې وې (د لسو څپو نه پس پکښې وقفه وه) نو داسې شل څپیزو په یوه سا ویئل او لوستل هم اسان وي او مقصدیت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300 9792115

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژورو کښې لۀ ښخېدلو مخکښې ' مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

OWNED BY 0300 9792115

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زیر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زیر و بم په دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے -

د زیر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زیر و بم په دې کاغذ باندې د کرښو په صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو په حرکت کښې ، او د اواز په زیر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نه وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نه شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زیر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

OWNED BY 0300-9792115

اوس د باندیني بحث وضاحت په یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زیر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل په پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره په پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

مرګك اومحبوب پۀ رابللو چاته کله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

چې یې پۀ زړۀ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبویي چې لۀ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مینو! تاته   څۀ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لۀ هر ګل او لۀ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ما پۀ خپل سر د ښېرږ نیکۀ ګلشن کښې ښۀ ویر وکړو /\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بیا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د یار لۀ لوري /\/\/\/\/\/\/\/

دا " کړي" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نۀ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پۀ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې - یاده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نۀ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي یا د ویونکي د لاس پنسل به پۀ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي یا د ویونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لورې ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخیره پورې چې مونږ

ویئلو نو تول فکر مو د اواز زیر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هیڅ فکر نهٔ وو ، د مصرعې د زیر و بم سره د کرښو راکاړلو عمل کښې رواني هم وه ، پهٔ دې عمل کښې هیڅ مشکل پیدا نهٔ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاړلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زیر و بم دپاره د کرښو شمېر ۱۵ وو نو اوس بیا مونږ ویئلې شو چې دا غزل پهٔ وزن برابر دے -

اوس که سړے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵)سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي - ځکه دا غزل پهٔ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه یا غزلې پهٔ اوږدوالي کښې یو برابر نهٔ وي د ځینې غزل یا نظم مصرعې وړې وي یعني سېلابونه یې کم وي او ځینې مصرعې اوږدې وي یعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر هم زیات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل یا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر مستقل یو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د یوې مصرعې د شننې (تجزیې) پهٔ وخت که د قلم پهٔ رفتار کښې څهٔ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاړل پهٔ یوهٔ شان نهٔ وو

نو دا زیرِ تجزیه مصرعه پۀ وزن کښې نۀ ده ۔ د تجربه کارو شاعرانو کلام پۀ وزن کښې وي نو د دوي پۀ کلام دا مشق ښۀ ښـکلے کیږي ۔ که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پۀ دې فن کښې د مهارت نخښه ده ۔ د وزن د معلوملو دا ذکر شوې طریقه د پښتو پۀ اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده۔

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وایي ۔ دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پۀ یوۀ خاص او ټاکلي شوي ترتیب پۀ یوه مصرعه کښې

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتیب په یوۀ بل ټاکلي شوي ترتیب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلیږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو یو ټا شوے ترتیب یوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر یې د مصرعې هومره وي ، نو په دغې جملې کښې بحر راشي او جمله په مصرعې بانډې بدله شي -

په هره ژبه کښې د یوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه په طبعي توګه څرګندیږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - په پښتو کښې په طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ په شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکرېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتیجه اخذ کړې شوې ده ، چې په پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بیا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دویم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دریم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300-9792115

پنځم اوږد رکني بحر (پنځۀ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پۀ پښتوشعر کښې پۀ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پۀ شلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

OWNED BY 0300-9792115

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پۀ رڼا کښې)

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت) لۀ مخې د پښتو شعر مصرعه لۀ پنځۀ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷،۶،۵،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پۀ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتۀ څلوېښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره يرې بله اتۀ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ییز رنګا رنګي (لهٔ یوې ځپیزې تر دوه پنځوس ځپیزې) ورسره پهٔ پام کښې ونیسو یعني یو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو یوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پهٔ دې باندینی تجزیه کښې ، زما پهٔ خیال' وزن د بحرسره هم معني ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانیو او اوسنیو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بیا مونږ ته پهٔ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پهٔ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې

تقطیع

پۀ انګریزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطیع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - پۀ انګریزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې پۀ یوه مصرعه کښې د خج پۀ لحاظ " ټا شوے ترتیب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتیب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو یو خاص او مقرر داسې ترتیب دے چې پۀ یوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتیب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطیع تعریف : د علمِ عروض پۀ اصطلاح کښې تقطیع دې ته وایي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرک مخ ته متحرک ټکي راشي او بیا د شعر ټکي د بحر پۀ رکنونو کښې صحیح راشي -

د پښتو شاعرۍ پۀ تناظر کښې به د تقطیع تعریف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاي ته مخامخ سپک سېلابونه -

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سیلاب ده ، سیلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – پۀ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي او هر یو حرکت یو سیلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پۀ پښتو کښی څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پۀ خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور " ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "دېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه" -

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سیلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

۵ - ساکن ټکے سېلاب نۀ شی

جوړو -

۶ - زور ځان لۀ سېلاب

رغوي لکه "زما"، رڼا، او څنګه- چۀ دې درو

واړو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ

کړے دے-

۷ - ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس

سېلاب جوړوي لکه "لَر"، "بَر" او "غَر" ټکو

کښې "ر"-

OWNED BY 0300 9792115

۸ - کله د يوۀ متحرك حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن

حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه چۀ مينځيني

حرکت پورې ښخ شي او يو سېلاب جوړ کړي

لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے

خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ - کله د يوۀ متحرك ټکی

نه شاته دوه يا درې ساکن حرفونه راشي لکه

دوست، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش

حرکت پورې ونخښلي او يو سېلاب جوړ کړي -

۱۰ - صرف د سېلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نهٔ دے بلکه دا کتل شي چې پهٔ مصرعه کښې خجن سېلاب بې ځایه شوے خو نهٔ دے۔

۱۱ - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه

رکنونه کارول کېږي ، پهٔ یوهٔ قسم رکن کښې څلور سېلابونه وي چې اوږد رکن ورته وایي اوپهٔ دویم قسم رکن کښې درې سېلابونه وي چې لنډ رکن ورته وایي۔

۱۲- د اوږدهٔ رکن تکرار اوږد

OWNED BY 0300 9792115

رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پهٔ هر رکن کښې یو

سېلاب لازمي خجن وي پهٔ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سېلابونه وي - د اوږدهٔ رکن (څلور سېلابیز) خج یا پهٔ لومړي سېلاب ، یا پهٔ دویم ، یاپهٔ دریم ، او یا پهٔ څلورم سېلاب راځي او لهٔ څلورم سېلاب وروستو نهٔ شي را - د لنډ رکن (درې سېلابیز)خج یا پهٔ لومړي یا پهٔ دویم او یا پهٔ دریم سېلاب راځي - د

لنډ رکن خج لۀ دریم سېلاب وروستو نۀ شي
را -

۱۴- د دوو سېلابونو رکن هم
پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شته -

۱۵ - اوږد رکن (څلور څپیز)

کم نا کم یو ځل ا و زیات نا زیات څلور ځله
تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې پۀ هغۀ کښې پوره رکن هم
څلور ځله او نیمګړے رکن هم څلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زیات نه زیات څلور ځله تکرار کېدے
شي -

۱۷ - د رکنونو پۀ قطار کښې
د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ د شعر
خجن سېلاب راځي او د رکن سپک سېلاب
ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سېلاب راځي
-

۱۸ - که د رکن خجن
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
سېلاب راشي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي -

۱۹ - خج پهٔ خپل ځاي
ټينګ ولاړ وي او يون نهٔ کوي خو اهنګ پهٔ
مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکی چی پهٔ
يواځې ځان هيڅ معنا نهٔ ورکوي بلکه د
بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا
ورکوي ، تل د سپک سېلاب پهٔ توګه
کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،
نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکی چی پهٔ
يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن
هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه
، څهٔ ، زهٔ ، ښهٔ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |اُ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ
رکن ، دويم |اُ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن او
د څلورم | ا ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن د تکرار
نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ

OWNED BY 0300 9792115

اخیر کښې درې سپلابيز نيمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دريم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړيږي هغه پۀ اخير کښې نيمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړيږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پۀ اخير کښې د يوۀ سپلاب نيمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دويم لنډ رکن | ۱ُ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړيږي هغه نيمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ُ ۲ ۳ | او د دريم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړيږي هغه پۀ اخير کښې د يوۀ سپلاب نيمګړے رکن غواړي -

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کښې
عادي او منطقي خج په اخيرني
سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځۀ يا
زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو
کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو
داسې ټکي په پښتو شعر کښې نۀ شي
راتلې ، ولې چې د اوږدۀ رکن خج تر
څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را -

۲۸ - لۀ درو سېلابونو کم لاندې
باندې وا دومره غټ تاوان نۀ لري
لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

۲۹ - په خپل عروضي نظام کښې
چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي په هغو کښې دګوتو وهلو
ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم
څوک څۀ نا څۀ کول غواړي نو هغه د
بحرونو په وروستينيو رکنونو کښې
کېدې شي لکه دا چې ، که د يوۀ بحر

OWNED BY 0300 9792115

پۀ پاې کښې نیمګړے رکن وي نو بیا
هغه ورپوره کړے شي یا که پۀ پاي کښې
پوره رکن وي نو بیا هغه نیمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پۀ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پۀ هغۀ
کښې به اهنګ هم وي او لۀ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پۀ تقطیع کښې دا اړینه
(ضروري) نۀ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، یا پېش ته مخامخ پیش او یا زېر ته
مخا مخ زېر راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطیــــــــــــــــــــع
دار و مدار پۀ اواز باندې دے نۀ پۀ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پۀ
پښتو کښې نۀ شته خو که چرته د عربۍ پۀ یوۀ
ټکي کښې راشي نو دا به د "اَ" برابر وي او یو
سېلاب وي -

۳۳ - چې پۀ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

برابر وي لکه محبت (محب +بَت) او تصوّر (تصو+ وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه په فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربی ټکی اخیر ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري(ٰ) د الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - په دې ټکي کښې دوه واوونه یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300-9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې په ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع په وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - په دې لړ کښې د مصرعې لومړي څلورو سېلابونو ته فکر کېږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که څلورم سېلاب یې خجن دے - که لومړے

سپلاب يې خجن وي نو پۀ دې مصرعه کښې لومړے اوږدرکن پۀ کار راو شوے دے۔اوس د څلورو څلورو سپلابونو رکنونه جوړوو که دا لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد، رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د دريم ښاخ مصرعه ده - که څلور ځله دا رکن تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د لومړي اوږد رکني بحرد څلورم ښاخ مصرعه ده -

OWNED BY 0300-9792115

لنډه دا ده چې د خجن سپلاب نمبر(شمېر) به درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، څلورځله) به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - پۀ يوې مصرعې باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم سپلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع پۀ لنډه رکن (درې سپلابيز) باندې کوو- طريقه به د

قاعدې نمبر ۳۸ کارولې شي - بيا به د لنډ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم-

۴۰ - پۀ ځينې ځای کښې پۀ يوۀ شعري ځېل کښې د يوې څپې يا زيا د وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل راځي چې لۀ خچېاي سربيت (مطلع) سره شروع شوے وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعر يې پۀ اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه دارې مصرعې د بې قافيه (ناپښېليزو) مصرعو نه يو يو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دريم اوږد ۱۲ رکني بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخيري خجن سېلاب يولسم دے - اوس که يوه مصرعه پۀ يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي او بحر ته هيڅ زيان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل تړلې قافيه دارې مصرعي يولس سيلابه راځي او بې قافيه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا لۀ کومه را پيدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

۱۱

چې پۀ هر لوري يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لۀ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پۀ کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ – د تقطيع پۀ کار کښې د رکن

سېلابونه يوۀ تر بله لرے او جدا ليکل

کيږي ولې چې د خجن سېلاب پۀ

پيژنګلو کښې څۀ ابهام نۀ شي پا –

OWNED BY 0300 9792115

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دودیز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي یو اوړد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوړد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړیږي - په دې باب کښې مې د رکنونو په قالبونو کښې د سېلابونو په ځای اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې په هند سه باندې ضمه (ُ) لګولې ده خو د مصرعو په تقطیع کښې مې صرف په خجن سېلاب ضمه (ُ) لګولې ده او په سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نۀ شته - د تقطیع په وخت د مصرعې په اخیري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نیمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوړد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړیږي - لومړے اوړد رکن لومړے اوړد رکني بحر ، دویم اوړد رکن دویم اوړد رکني بحر ، دریم اوړد رکن دریم اوړد رکني بحر ، څلورم اوړد رکن څلورم اوړد رکني بحر، او په اخیر کښې یو ځل بیا څلورم اوړد رکن پنځم اوړد رکني بحر جوړوي - د هر یوۀ بحر بیا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوړد رکني بحر نه چې هغه پنځۀ ښاخونه لري -

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې لومړے سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پهٔ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ) : پهٔ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پهٔ پوره توګه راځي او پهٔ اخير کښې درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوس د رحمت الله درد د يوهٔ غزل نه څوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړي
زيرے د سحر مې کړه
ما سوا لهٔ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زهٔ د شبنم څاڅکےيم
خدايه ! سمندر مې کړه
تهٔ سنګ پارس او زهٔ
کا نړے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

| یا خا ل قه | لمر مې کړه - |

| زي رے د س | حر مې کړه - |

| ما س وا لهٔ | خپل و جود - |

| یا الله کا | فر مې کړه - |

| زهٔ د شب نم | ځاخ یم - |

| خدا یه !س من | در مې کړه - |

| تهٔ سن ګ پا | رس او زهٔ - |

| کا نړے ي مه | زر مې کړه - |

| مې نه د ان | سا ن راک ړه - |

| درد یم چا ره | کر مې کړه - |

ا--------نیمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پهٔ څلور سېلابیز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

OWNED BY 0300 9792115

سپلاب نۀ شته يعنې د اتم سپلاب ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درېږ سپلابيز شکل کښې را ـ اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سپلابونو پۀ ځاي سپک سپلاب راشي نو بحر ماتېږي -

۲ - لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ) : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ا ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړېږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درېږ سپلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سپلابه وي او خجن سپلابونه يې لومړے ، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

OWNED BY 0300 9792115

لا خو مې کتلي درته سم نۀ دي
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدايي پۀ زړۀ غلبېل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

ښکلي که ولیان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې وېشلي شوي دي :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰۹ |۸ ۷ ۶ ۵ |۴ ۳ ۲۱ |

|ښکُ لي که ول |یُان نۀ دي څۀ |کُم نۀ دي ـ |

|ښکُ لي مې چې |وُکو ري مس |کُا کوي ـ |

|زخم مې دا |غُي دا مې ع |لُاج کوي ـ |

|پُوه دے د مج |ذُوب پۀ زړکي |پُوه دے ښۀ ـ |

|اسوُ دے م سل |سُل دا خو مل |هُم نۀ دي ـ |

|زُۀ به لې و |رُي مه دوي |کُرم نۀ دي ـ |

|دُا شا نې سي |خُو نه خو دا |زغُم نۀ دي ـ |

|غُم د ج دا |يُي پۀ زړۀ غل |بُېل ي مه ـ |

|تُم شه ګك له |وُښ کې مې لا |تُم نۀ دي ـ |

|الُا خو مې ك |تُ لي د ر ته |سُم نۀ دي ـ |

۱ ــــــــ ۲ ــــــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

۳ - لومړے اوږد ~~رکني بحر (دریم ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې هماغه لومړے اوږد رکن په پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د درو سپلابونو نیمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه وي او د دویم ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه زیاته وي - خجن سپلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي او باقي نوره سپلابونه یې سپک دي -

دې نه پس په دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته په دا شهرڅوک چې نۀ دي خریدار ستا
څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې ولیدۀ بازار ستا

OWNED BY 0300 9792115

ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده
شهد که شیرین دے ، نۀ شیرین دے تر ګفتار ستا
چا چې تا ته کړے یونظر دے په درست عمر
څو په دنیا پایي نور به تل وي طلبګار ستا
ډېر طبیبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل
راشه حال یې ګوره چې څۀ حال لري بیمار ستا
سر لري خوشال درته پېش کش که دې پکاروي
نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر په رکنونو کښې یې لاندې تقطیع کېږي :

|ُ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |ُ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|نُۀ شته پۀ دا | شُ هر څوك چې| نُۀ دي خ ري | دُار ستا (ˉ) ˉ|

|څُۀ رن ګه ډېرا| تُود دے چې مې| وُ لي دۀ با | زُار ستا (ˉ) ˉ|

|بنُه ده سر وې| وُنه ، نۀ چې | بنُه ده ستا ترا| قُ د ه (ˉ) ˉ |

|شُ هد كه شې | رُ ين دے ، نۀ شې |رُين دے ترګف | تُارستا (ˉ) ˉ|

|چُا چې تا ته | كُړے يون | ظُر دے پۀ درست | عُ مر (ˉ) ˉ|

|څُو پۀ دن يا | پُا يي نور به |تُل وي ط لب | ګُار ستا (ˉ) ˉ|

|ډُېر ط بي بان| رُاغ لل ل كه | رُاغ لل ه سې | لُا ړل (ˉ ˉ) ˉ|

|رُا شه حال يې|كُو ره چې څۀ|حُال ل ري بي | مُار ستا (ˉ) ˉ|

|سُر ل ري خو| شُال در ته پېش|كُش كه دې پ | كُار وي(ˉ) ˉ|

|نُو ره تر دا | څُۀ چې د چا| سُر را شي پ|كُار ستا (ˉ) ˉ|

۱ـــــــــــــ۲ـــــــــ۳ـــــ نيمګړے ركن

OWNED BY 0300 9792115

لري ۱۵ سپلابونه مصرعه بحر دې د چې وي دې ياده

خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (۱۴) سپلابونه لري پۀ دې كښې اخيرې خجن سپلاب (ديارلسم) د اوږد سپلاب پۀ توګه كارو شوے دے پۀ تقطيع كښې د نخښې (ˉ) نه دغه مراد دے او د اخېري ˉ نه درې سپلابيز نيمګړي ركن ته اشاره ده -

۴ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ)~~ :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان بابا دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوا څوارلس (۱۴) سپلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان بابا لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

سر زما سامان زما ، زا ر شه تر جنان زما
زا ر شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زيان زما نقصان زما ، واړه د يار هجر دے
واړه د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

OWNED BY 0300 9792115

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نهٔ نیسي
بې تا مېوه نهٔ نیسي ، باغ زما بوستان زما
زړهٔ زما چشمان زما ، بې تا هیڅ حال نهٔ لري
بې تا هیڅ حال نهٔ لري ، زړهٔ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د څلورم ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

سُر ز ما سا	مُان ز ما ـ		زُارشه ترج	نُان ز ما ـ
زُارشه ترج	نُان ز ما ـ		سُر ز ما سا	مُان ز ما ـ
زیُان ز ما نق	صُان زما ـ		وُا ړه د یار	هُ جر دےـ
وُا ړه د یار	هُ جر دےـ		زیُان ز ما نق	صُان ز ما ـ
مُشک زما زعف	ران ز ما ـ		ستُا د کو څې	خُاو رې دي ـ
ستُا د کو څې	خُاو رې دي ـ		مُشک زما زعف	رُان زما ـ
بُاغ ز ما بوس	تُان ز ما ـ		بُې تا مې وه	نُهٔ ني سي ـ
بُې تا مې وه	نُهٔ ني سي ـ		بُاغ ز ما بوس	تُان ز ما ـ
زړُهٔ ز ما چش	مُان ز ما ـ		بُې تا هیڅ حال	نُهٔ ل ري ـ
بُې تا هیڅ حال	نُهٔ ل ري ـ		زړُهٔ زما چش	مُان زما ـ

۱ــــ نیمګړے رکن ــــــ ۲ــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

پۀ دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بيا نيمګړے، بيا پوره او بيا نيمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سپلابيزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(۱۴) سپلابه راغله - خجن سپلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د غورځېدلو (لومړي نيمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سپلاب سکته يا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سپلاب لږ غوندې تم کېږي - لوستو پۀ پيوسته توګه او رواني سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخيره پورې نۀ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي اتم سپلاب ځاې ته به يو سپلاب ورننه کړي نو بيا به د دريم ښاخ پۀ پنځلس سپلابيزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بيا به د مينځ اتم سپلاب ترينه وغورځوي ، د اتم سپلاب د غورځولو نه پس به يوه څوارلس سپلابيزه غبرګه مصرعه ترينه جوړه شي -

OWNED BY 0300 9792115

دویم اوږد رکني بحر

دا بحر د دویم اوږدۀ رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | چې دویم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دریم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ یې د درو سېلابونو نیمګړے رکن هم غواړي -

۱ - <u>دویم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)</u> : دا بحر د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے - پۀ دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه راځي او بیا پۀ بل ځل د درې سېلابیز نیمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سېلابونه دویم او شپږم دي - د غازي سیال یو نظم چې عنوان یې دے " کشمیربه ازادېږي " پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخیستي شوي دي :

کشمیر به ازادېږي

دا خوب به رښتیا کېږي

تر څو به پۀ دا خاوره

دا سرې وینې بهېږي

پۀ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه

بېرغ به راجوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
کش	مُیر	به	ا	زا	دُې	ږ	ي
ادا	خُوب	به	ربش	تیا	کُې	ږي	
تر	څُو	به	پهٔ	دا	خُاو	ره	
ادا	سرُې	وي	نې	ب	هُې	ږي	
پهٔ	دُ	غه	سرو	لم	بُو	کښې	
ګ	لُان	به	زر	غو	نُې	ږي	
فر	یُاد	د	مظ	لو	مُا	نو	
تر	عرُ	شه	به	ر	سُې	ږي	
د	خوُېن	دو	لو	پ	ټُو	نه	
بې	رُغ	به	را	جو	ړُې	ږي	

۱-------نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

۲ - دویم اوږد رکني بحر (دویم ډاخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده ده- په دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله په پوره توګه راځي او بیا په اخیر کښې په درې سپلابیز نیمګړي شکل کښې - د دې بحر مصرعه یولس (۱۱) سپلابه وي - اوس به د دې ښاخ یو غزل را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د یا ر ستړګو
زۀ هم د کار سړے کړم د یار ستړګو
بې مینې ژوند په مرګ باندې حساب دے
زۀ مړ وم را ژوند ے کړم د یار ستړګو
پو هېږ مه چې هیڅ لا هم نۀ یم
ورځمه که یو کړم د یا ر ستړګو
کېد ے شي که و یار ته مې ورخپل کړي
لۀ ځانه خو پرد ے کړم د یار ستړګو
چې مات شومه د خپل زړګي په سر کښې
زۀ د ا سې یو ا غز ے کړم د یار ستړګو

OWNED BY 0300 9792115

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندېنې توګه تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

پر سُد وم لې	و کړم د	یار ستړ ګو -
زۀ هُم د کار	س رې کړم د	یار ستړ ګو -
بې مي نې ژوند	په مړګ بان دې	ح ساب دے -
زۀ مړ وم را	ژون دے کړم د	یار ستړ ګو -
پو هې ږ مه	چې هېڅ لا	هم نۀ یم -
ور ځ مه که	یو کړم د	یار ستړ ګو -
کې دے شي که	و يار ته مې	ور خپل کړي -
لۀ ځا نه خو	پر دے کړم د	یار ستړ ګو -
چې مات شو مه	د خپل زړګي	په سر کښې -
زۀ دا سې یو	اغ زے کړم د	یار ستړ ګو -

۱-----------۲------ نیمګړے رکن

په تقطیع کښې دا لید شي چې د دولسم سپلاب خانه خالي ده ، نو د ا خلور واړه مصرعې یولس یولس (۱۱) سپلابونه لري - د دغو مصرعو څجن سپلابونه دویم، شپږم او لسم دي - دویم اوږد رکن هم دوه ځله په پوره شکل کښې را دے او یو ځل په نیمګړي شکل کښې -

OWNED BY 0300 9792115

۳ - دویم اوږد رکني بحر (دریم ساخ) : پۀ دې

ښاخ کښې هم هغه دویم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دویم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخیر کښې پۀ درېیم ځل نیمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د مطیع الله قریشي یو غزل چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه
زړګي مې بیا د بل دیدن پۀ طمعه کړه چې ځمه
ستا غم مې غموي که پۀ شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځینې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه
شپه لاړه د رخصت پۀ اخیستو کښې سپین صبا شو
تۀ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه
ما ستا لۀ دره بېرته د تلو لار لیدلې نۀ ده
دا لار خو تر څۀ ځایه راته سمه کړه چې ځمه
پۀ تلو کښې یې ویئل چې قریشي بیا به راځمه
خوسترګو یې ویئل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

د غزل د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ُ ۳ ۴ | ۵ ۶ُ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ُ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ُ ۱۵ ۱۶|

|اش نُا خپ له| وع دُه ل بڼه| مح كُ مه كړه| چې ځُ مه ـ |

|زړ گُړے مې بيا| د بُل دي دن| پۀ طُ معه كړه| چې ځُ مه ـ |

|ستا غُم مې غ| م وُي كه پۀ| شه رُت مې خ| فا كُې بڼـے ـ |

|خپل غُم را ځي| انې واُخ له ما| بې غُ مه كړه| چې ځُ مه ـ |

|شپه لُا ړه د| رخ صُت پۀ ا| خيس تُو كښې سپين| ص بُا شو ـ |

|تۀ زُل فې را| خو رُې كړه ر| ڼا كُ مه كړه| چې ځُ مه ـ |

|ما ستُا لۀ د| ره بُېر ته د| تلو لُار لي د| لې نُۀ ده ـ |

|د ا لُار خو تر| خۀ ځُا يه را| ته سُ مه كړه| چې ځُ مه ـ |

|پۀ تلُو كښې يې| وي ئُل چې ق| ارې شُي بيا به| را ځُ مه ـ |

|خو ستُر گو يې| وي ئُل چې خا| طر جُ معه كړه| چې ځُ مه ـ |

۱ـــــــــ۲ـــــــــــــــ۳ـــــــــ نيمگړے ركن

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه وي د تقيطيع پۀ تجربه كښې دا ښكاره شوه چې دويم او برد ركن درې ځله پوره او پۀ اخير كښې درې سپلابيز نيمگړي شكل كښې را او خجن سپلابونه يې دويم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي - دا ښاخ هم پۀ پښتو شعر كښې زيات ليدل كيږي- د ښاخ د اهميت او شهرت لۀ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لۀ يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې كوم لوستونكي كولې شي چې پخپله يې د تقطيع هځه

وکړي ولې چې د تقطیع مهارت پۀ مشق منحصر دے۔

ولاړ راته واعظ دے د جنت پۀ مناري
وهلې مې تکیه ده د رحمت پۀ مناري
کوترې به د امن بچي چرته زیږوي
تاو شوي چې ماران دي د قیادت پۀ مناري
خپل وس پرې حاسدانو، جابرانو کړ تمام
لا څو نخښې لرو د مروّت پۀ مناري
بیا هم رابانديګ کران دے داسې ګران لکه جنان
رقیب که وي ولاړ د رقابت پۀ مناري
قراره! اور چې لګي پۀ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پۀ مناري

OWNED BY 0300 9792115

۴ - دويم اوږد رکني بحر (لورم اخ)

بحر مضارع د عربي عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړيږي) بحرونو څخه يو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعيلن فاعلاتن مفاعيلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځي ، دويمه برخه کښې يې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسيم کيږي -

د دې بحر يو زحاف بحر مضارع مثمن (په يوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دے چې وزن يې داسې دے :

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دويمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سيلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه يوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ يو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، ترينه يوه مصرعه را اخلو :

OWNED BY 0300 9792115

يار درومي او زۀ نۀ مرم   هرګوره بې وفا يم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دويم سپلاب يې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخې وزن هم د مفعول فاعلا تن وزن دے - د مصرعې دويمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سپلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دويم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

دا ښاخ هم د دويم اوږدۀ رکن (۱ ُ ۲ ۳ ۴) د تکرار څخه جوړيږي- د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷)سپلابيزه مصرعه ده- دا اووۀ سپلابيزه مصرعه چې دوه ځله يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴)سپلابونو يوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي- دا غبرګه څوارلس سپلابيزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي- د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دريم رکن يې پۀ پوره شکل تکرار کيږي خو دويم او څلورم رکن يې پۀ نيمګړي شکل کښې-اوس د غازي سيال هغه نظم(کشمير به ازاديږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښأخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

کشمیر به ازاد ېږي
دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره
دا سرې وینې بهېږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې
ګلان به زرغونېږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسېږي
د خوېندو لوڼو نه
بېرغ به را جوړېږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او خجن سېلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره څوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ پهٔ سانچه کښې ځاي شي - لاندینې پنځهٔ غبرګې مصرعې به پهٔ دې ډول پهٔ لاس راشي -

کشمیر به ازاد ېږي دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره دا سرې وینې بهېږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| کش مُیربه | زا دُې ږ ي | دا خُوب به رښ | تیا کُې ږي |

| ترڅُو به پهٔ | دا خُاو ره | ادا سرُې وي نې | ب هُې ږ ي |

| پهٔ دُغه سرو | لم بُو کښې | ګ لُان به زر | غو نُې ږي |

| فریُاد د مظ | لو مُا نو | تر عُر شه به | ر سُې ږ ي |

| د خوُېن دو لو | پ ټُو نه | بې رُغ به را | جو ړُې ږي |

۱------ نیمګړے رکن------۲------ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځینې نیمګړي رکن

(اتم سپِلاب د غورځېدو) لهٔ کبله به لوستو پهٔ اووم سپِلاب لږ غوندې ایساریږي ، پهٔ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې ښاخ د مصرعې خجن سپِلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وېنا پهٔ وخت کښې وروستیني دوه خجن سپِلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وېنا پهٔ وخت کښې پهٔ سپِلاب نهٔ حسابیږي -

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نهٔ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نهٔ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عیسوي) اخون درویزه بابا مخزن وو، چې پهٔ کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن ازاد نظم وایي او چې پهٔ کوم وزن کښې یې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (پهٔ دې مفروضو باندې باید چې خبرنې وکړې شي) - د مخزن اتهٔ سېلابیزې کرښې د ذکر شوي بحر پهٔ دویم ښاخ کښې راځي ، دولس سېلابیزې کرښې یې پهٔ دریم ښاخ او شپاړس سېلابیزې کرښې یې پهٔ څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دویم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لهٔ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هیڅ یو ښاخ هم نیمګړے رکن نهٔ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پهٔ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پهٔ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زیات کارو شوے دے-

OWNED BY 0300 9792115

ا - د ریم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه یو ځل راځي او نیمګړي رکن ته اړتیا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(۴) سپلابه ده او دریم سپلاب یې خجن دے او لومړے ، دویم او څلورم سپلابونه یې سپک دي - دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس یو ځل د لوستلو د پاره د غازي سیال د یوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاو رې شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې ورور
تۀ تربور
نیت کښې شته
څۀ فتور

اوس یې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې یې ځایوم :

| ۴۳ ۲ ۱ |

| تهٔ مغ رُور - |

| زهٔ مج بُور - |

| خاو رې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تهٔ مې خُان - |

| زهٔ مز دُور - |

| زهٔ دې ورُور - |

| تهٔ تر بُور - |

| نيت کښې شتُه - |

| څهٔ ف تُور - |

۱

لکه څنګه باندې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلابونه لري - اوس چې درې سپلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو په مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

OWNED BY 0300 9792115

۲ - د ریم اوږد رکني بحر (دویم ماخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، څکه چې په دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي ،او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دریم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که د دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍ هم په دې ښاخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د رحمان باباؒ د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوو چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو په درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غوځوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو په نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګیاه
هیڅ خبر لۀ ځانه نۀ یم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان په خېر دې نۀ شي

حال احوال د چاتباه

د رحمان باباؒ لۀ غزل لوستلو نه وروستو یې اوس د دې

ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

| د دل بُ روا | پۀ در ګُاه (¯) |

| نۀ حر مُت ل | ا رم نۀ جُاه (¯) |

| غو څ وِي مې | د زړۀ وُ لې |

| د چش مُا نو | پۀ ن ګُاه (¯) |

| هوم ره قُ در | مې هم نُۀ شته |

| ل که قُ در | د ګک یُاه (¯) |

| هیڅ خ بُر لۀ | ځا نه نُۀ یم |

| چې زۀ څُۀ ل | ا رم ګک نُاه (¯) |

| د رح مُان پۀ | خبر دې نۀ شي |

| حال اح وُال د | چا ت بُاه (¯) |

۱ــــــــــــ۲

د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سپلابه ده ا و خجن سپلابونه

یې دریم او اووم دي -که پۀ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه

څرګندېږي چې دا ښاخ د دریم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل

دے - پۀ دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

OWNED BY 0300 9792115

همقافیه مصرعه اووۀ (۷) سپلابه ده او بې قافیه مصرعه اتۀ (۸) سپلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نۀ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سپلاب ځانګړ تیاوې کتل پکار وي -

۳ - د ریم اوږد رکني بحر (د ریم اخ)

پۀ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ |
چې دریم سپلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې
بحر د دویم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن
پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به
دولس (۱۲) سپلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ
هم پۀ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نۀ لري - خجن سپلابونه یې
دریم،اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے -
لۀ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پۀ دې ښاخ کښې غزل او د
نظم پۀ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لۀ ډېرو
بحرونو زیات قبول کړے شوےدے - پۀ دې بحر کښې د رحمان بابا
د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

OWNED BY 0300 0792115

پهٔ ښائست زما د يار نهٔ دي خبرڅوک
که خبرشي پرې به نهٔ بږدي دغه درڅوک
د دنيا چارې همه واړه فاني دي
برناحقه خاورې نولي پهٔ خپل سر څوک
که زما د يار پهٔ مخ دچا نظر شي
وبهٔ نهٔ کاندي بل خوا وته نظر څوک
د ديدن طاقت يې هيچا سره نهٔ شته
وافتاب ته نهٔ شي برابر څوک
چې بېلتون پهٔ سترګو ويني اشنايي کا
د رحمان پهٔ څېر به نهٔ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢|

پهٔ ښا ئُست زا ما د يارُ نهٔ	دي خ بُر څوک
که خ بُر شي	پرې به نُهٔ بږدي	د غه دُر څوک
د دن يُا چا	رې ه مُه وا	ړه فا نُي دي
بر نا حُ قه	خاو رې نُو لي	پهٔ خپل سُرڅوک
که ز مُا د	يار پهٔ مُخ د	چا ن ظُر شي
و به نُهٔ کان	دي بل خُوا و	ته ن ظُر څوک
د دي دُن طا	قت يې هُي چا	س ره نُهٔ شته

ا و اف تُاب ته ا ك نُۀ شي ا ب را بُر ځوك ا

ا چې ښېل تُون پۀ ا ستر ګو وُي ني ا ا ش نا يُي كا ا

ا د رح مُان پۀ ا ځېر به نُۀ وي ا با ه نُر ځوك ا

ا ــــــــ ۲ ــــــــ ۳

۴ - <u>د ريم اوږد ركني بحر (لو رم اخ)</u>

پۀ دې څلورم ښاخ كښې هم هغه دريم اوږد ركن ا ۱ ۲ ۳

۴ ا چې دريم سېلاب يې خجن وي ،كارو شي خو دا ښاخ د دې

بحر د دريم ښاخ نه پۀ دې وجه ښېل دے چې پۀ دې ښاخ كښې دغه

ركن پۀ پوره شكل كښې څلور ځله تكرار كېږي نو د دې ښاخ

مصرعه به شپاړس (۱٦) سېلابه اوږده وي - دغاړو اتۀ سېلابيزې دوې

مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لكه د دې بحر نورو

ښاخونو دا ښاخ هم پۀ اخير كښې نيمګړي ركن ته اړتيا نۀ لري -

خجن سېلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پۀ پښتو

شاعرئ كښې دا ښاخ هم ډېر زيات كارو شوے دے - د خوشال

خان بابا د يوۀ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه

وړاندې كوم :

همراهانو دې كوچ وكړ واړه لاړل تر منزله

تۀ لا كلك پۀ خوب اودۀ يې، اې زما دله غافله

لۀ نيستئ نه و هستئ ته لۀ هستئ نه و نيستئ ته

كا ر و ا نو نه دي چلېږي ، قوا فله ، قوا فله

OWNED BY 0300 9792115

د دنیا پۀ دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه

دا پایاب دي ډېرو غوښتي خبر نۀ شول لۀ ساحله

چې ګفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنګ شي

هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لۀ قایله

پۀ زیبا ګفتار دې هېڅۀ تقصیر و نۀ کړۀ خوشاله !

که کردار دې هم زیبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ پۀ عروضي قالب کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| هم را هٔا نوا | دې کوچ وُ کړا | وا ړه لُا ړل | تر من زُ له |

| تۀ لا کلُک پۀ | اخوب او دُۀ یې | اې زمُا د | له غا فُ له |

| لۀ نیس تُې نه | و هس تُې ته | لۀ هس تُې نه | و نیس تُې ته |

| کار وا نُو نه | دي چ لُې بړي | ق وا فُ له | ق وا فُ له |

| د دن یُا پۀ | در یاب ډُو به | د پا یُاب ط | معه و مُه کړه |

| دا پا یُاب دي | ډې رو غُوښ تي | اخ بر نُۀ شول | لۀ سا حُ له |

| چې ګف تُار کر | دار یې وُا ړه | م وا فُق س | ره یو رُنګ شي |

| ه له هُر رن | ګه خ بُ ره | ا ثر کُان دي | لۀ قا يُ له |

| پۀ زې بُا ګف | تار دې هُې څۀ | تق صیر وُ نۀ | کړۀ خو شُا له ! |

| که کر دُار دې | هم زې بُا وه | چار به وُ لې | وه مش کُ له |

۱ - - - - - - ۲ - - - - - - ۳ - - - - - - - - - - ۴

OWNED BY 0300 9792115

ځلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د څلورم اوږدۀ رکن |۱ ۲ ۳ ۴| چې څلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار ـۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوڅلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه ـنۀ شي پوره کولې - د دې رکن پۀ څلورم سېلاب باندې خج وي نو پۀ نيمګړي رکن کښې دا اخيري (څلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن |۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱- لو رم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| يوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ يوۀ (څلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترېنه څو شعرونه را اخلم :

و رکه شه دا زندګي
دا بې لۀ تا زندګي
څۀ به څوک ناز پرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زۀ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وایه تېرېږي څنګه
سیاله ! پۀ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

|۱ ۲ ۳ ۴ُ| ۵ ۶ ۷ ۸ُ|
ور که شه دا ُ	زن د ګي –
دا بې لۀ تُا	زن د ګي –
څۀ به څوک نُاز	پرې وک ړي –
نۀ شوه د چُا	زن د ګي –
زۀ د ه غُې	زن د ګي –
ه غه ز مُا	زن د ګي –

ا چا ته پرا نُس ا تې غې ږه ‾ ا
ا چا نه خ فُا ا زن د ګي ‾ ا
ا وا يه تې رُې ا ږي ځن ګه ‾ ا
ا سيا له پۀ تُا ا زن د ګي ‾ ا
ا ـــــــــ نيمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دويم ڼاخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا دوه ځله پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ دريږ سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ دوو خجنو (څلورم او اتم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه يولس (۱۱) سېلابونه لري - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې ليکلي شوي د جاوېد احسا س د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

زما لۀ خلقو ائينه ورکه ده
پۀ ائينه کښې ترې څهره ورکه ده
پۀ افسانه کښې حقيقت ورک شوے

OWNED BY 0300 9792115

پۀ حقیقت کښې افسانه ورکه ده
لۀ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ما ته ستر وروو د پلارېۀ ځاي دے مګر
د دۀ د سر نه خو سایه ورکه ده
اوس مینه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړۀ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطیع به پۀ دې ډول کېږي:

|١٢١١ ١٠ ٩|٨ ٧ ٦ ٥| ٤ ٣ ٢ ١|

OWNED BY 0300 9792115

ز ما لۀ خُل	قو ا ئي نُه	ور که ده
پۀ ا ئي نُه	کښې ترې څه رهٔ	ور که ده
پۀ اف سا نُه	کښې ح قي قُت	ورک ش وے
پۀ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده
لۀ ما هم ستُا	کړې وع دُه	هې ره وه
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده
ما ته ستر ورُور	د پلار پۀ ځُاي	دے م ګر
د دۀ د سُر	نه خو سا یُه	ور که ده
اوس مي نه هُم	شوه تج ر بُه	د اح ساس

| اوس پ کښې زړۀ اورك دے جذ بُه | ورکه ده –|

ا-------۲--------نيمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زيات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زيات استعمال کېږي نو د اهميت لۀ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرين د پاره دلته د حمزه بابا د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطيع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لار د مېړنو سره ځم
يمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ يمه
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ يم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
ولاړ م مستقبل ته د ماضي روايات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

۳ - لو رم اورد رکني بحر (دریم ناخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه یو بحر دے او د اردو مقبول ترینه بحرونو څخه یو دے د علامه اقبالؒ څلوېښت فیصده شاعري پۀ دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل پۀ مقابله کښي د دۀ زحاف (زحاف پۀ رکنونو کښې تغیر یا کمي بېشي ته وایي ، د زحاف پۀ ځاي پۀ پښتو کښې د " نیمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زیات کارول کېږي - د بحر رمل یو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (یوه مصرعه کښې څلور رکنونه یا پۀ دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن یې نیمګړے وي) دے چې وزن یې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم یا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف یې پنځلس - پۀ بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او پۀ رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او پۀ څلورم ځل پۀ نیمګړي صورت کښې - د میاشرف یوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترینه یوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

پهٔ دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوے دے چې هر څلورم سېلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله پهٔ پوره صورت کښې او يو ځل پهٔ نيمګړې صورت کښې -

د دې بحث نه سرے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه پهٔ بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو پهٔ " څلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

پهٔ دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | درې ځله پهٔ پوره توګه راځي او بل ځل پهٔ پاې کښې پهٔ درې سېلابيز نيمګړې شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن پهٔ درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابونه لري - پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې پهٔ هم دې ښاخ کښې شوے دے :

خومره پاګل وو چې پهٔ ځلهٔ کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي پهٔ برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

OWNED BY 0300 9792115

دوي هم رښتيا ته خوښول سر ته يې امن غوښتو

د انسانيت په قتلِ عام کښې يې حصه اخيسته

هلته د يوه خداي خدايي ته وه هرې خوا ته خداي وو

مونږ په يواځې ځان به خدا يه ! ستا نامه اخيسته

ژوند ، د روښا نه ژوندا نه علامت مونږ به ګڼې

مونږ به شاهينه ! د تاودې سره سره اخيسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهين د غزل تقطيع به په دې ډول کېږي:

|١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨|٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١٤ ١٥ ١٦|

|څوم ره پا ګُل|وو چې په خلُهٔ|کښې يې لم بُه|ا خيس ته – |

|اه غه س ړُي|د تا د شُون|ډو چې بو سُه|ا خيس ته – |

|د ل ته چې چاُ|را س ره وېښُ|د ور څو شپُو|ک ړے دے – |

|ورځ به د دُوي|په بر خه وُه|مون ږه به شپُه|ا خيس ته – |

|دوي هم رښ تيُا|نه خو ښ وُل|سر ته يې اُ|من غوښ تو – |

|د ان سان يُت|په قت لِ عُام|کښې يې ح صُه|ا خيس ته – |

|هل ته د يوُهٔ|خداي خدا يي نُهٔ|وه ړې خوُا|ته خداي وو – |

|مون ږ په يوُا|ځې ځان به خدُا|يه ! ستا نا مُه|ا خيس ته – |

|ژوند د رو ښُا|نه ژون دا نُهٔ|علا مت مُون ږ|به ګڼي – |

|مون ږ به شا هيُ|نه د تاو دُې|س ره س ړُه|ا خيس ته – |

١ ــــــــ ٢ ــــــــ ٣ ــــــ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لۀ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه د کوم اصول لۀ مخې يوه ځپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پۀ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پۀ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څۀ درکړمه ؟
پۀ مرګ مې هم پۀ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پۀ دې کښې هم لا څرګند نۀ کړي
زما پۀ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پۀ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پۀ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پۀ نيولي قدم
لا يې پۀ ذهن کښې د کبر زور خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم اخ)

د دې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه یې اووۀ (۷) سېلابه د ه ، دغسې اووۀ سېلابیزې دوې مصرعې چې یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې یوه غبرګه مصرعه ترینه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | لومړے او دریم ځل پوره تکرار کېږي خو دویم او څلورم ځل نیمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سېلاب ځایونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د ارواښاد طاهر کلاچوي یوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀ دریم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترینه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خیال او پۀ دار نیسم د خوبا نو لمن
لکه چې نیسي څوک غریب د بادشا هانو لمن

چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وینې څا څي
پرې لګېدلې ده د چا د سرو لبانو لمن

چې بې نقابه پۀ ډک زړه د یار دیدن وکړمه
هله به ډکه شي زما د دعاګانو لمن

د اژدها او د لړم نیونه نۀ ده ګرانه
خو ډېره ګرانه ده نیونه د سیالانو لمن

خوشبویه ځکه دے طاهره! ستا د فکر نسیم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلانو لمن

اوس به پهٔ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د شلورم اوږد رکني بحر پهٔ دې شلورم ښاخ کښې ځاې شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پهٔ خيال ا و پهٔ ډار ، زهٔ د خوبانو لمن
لکه چې نيسي غريب د با د شا ها نو لمن
اوس د شفق د ناوې لهٔ رخسار وينې څاځي
چا لګو لې د ه پرې د سرو لبا نو لمن
چې بې نقاب پهٔ ډک زړهٔ د يار ديدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د دعا ګا نو لمن
د ا ژ د ها ، د لړم نيو نه نهٔ د ه ګرانه
خو د ه نيونه ګرا نه تل د سيا لا نو لمن
طاهره ! دے خوشبو يه د تا د فکر نسيم
پرې لګېد ه د حسن د شو ګلا نو لمن

OWNED BY 0300 9792115

اوس به يې د دې ښاخ پهٔ قالب کښې تقطيع وکړم :

|١ ٢ ٣ ٤ُ|٥ ٦ ٧ ٨ُ| |٩ ١٠ ١١ ١٢ُ| ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ُ|

|ني سم پهٔ خيُال|او پهٔ ډار –| |زهٔ د خو باُ| نو ل من –|

|ل که چې نيُ اسيِ غ ريب –| |د باد شا هاُ| نو ل من –|

|اوس د ش فُق| د نا وې –| |لهٔ رخ سار ويُ|نې څا ځي –|

|چا ل ګُ وُ| لې ده پرې –| |د سرو ل باُ| نو ل من –|

|چې بې ن قاُب| پهٔ ډک زړهٔ –| |د يار دي دُن|وک ړ مه –|

اشي به مې هُ اله ٛ كه ـ ا ا د د عا كُا انو ل من ـ ا

اد اژ د هُا اد ل ړم ـ ا اني و نه نُهٔ اده ګرا نه ـ ا

اخو ده ني وُ انه ګرا نه ـ ا اتل د سيا لُا انو ل من ـ ا

اطا ه ره دُے اخوش بو يه ـ ا ا د تا د فُ اكر ن سيم ـ ا

اپرې ل ګې دهُا د ح سن ـ ا ا د ثو ګك لُا انو ل من ـ ا

ا ـــــ نيمګړے ركن ـــــــ ۲ ــــ نيمګړے ركن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي ركن اخيري سېلاب د غورځېدو لهٔ مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو پهٔ ځاي كښې صرف- دا نخښه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي ركن (د اتم سېلاب د غورځېدو) لهٔ مخې دلته پهٔ وېنا كښې يوه فطري وقفه يا سكته راځي نو لوستو به پهٔ اووم سېلاب لږ غوندې تم كېږي - د وېنا پهٔ وخت به خجن سېلابونه څلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نكته هم د ښكاره كولو وړ ده ، چې كه د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سېلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان كه د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې پهٔ ځاي يو بل سېلاب ور زيات كړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پهٔ مصرعې كښې بدله شي -

OWNED BY 0300 9702115

پنځم اوږد رکني بحر

په شلورم اوږد رکني بحر کښې هم شلورم اوږد رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ اکارو شوے وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې هم هغه شلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه يوه بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق يوائې په وروستيني نيمګړي رکن کښې دے- د شلورم اوږد رکني بحر نيمګړے رکن د درو سېلابونو وي او شلورم يې لوبد وي خو د پنځم اوږد رکني بحر په وروستيني رکن کښې درې سېلابونه غورځېږي او نيمګړے رکن يې فقط د يوه سېلاب پا شي -

OWNED BY 0300 9792115

د ټيپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په دويم ښاخ کښې او دويمه مصرعه يې په دريم ښاخ کښې راځي - د رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو شلور ښاخونه لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- له دغو تجربو څخه يوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زياتولو سره يې يو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږې دي خو نن صبا دا رجحان په زياتېدو دے -

۱ - اوږد رکني بحر (لومړے پنځم ماخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د يوۀ سېلاب پۀ نيمګړي شکل کښې راځي معنا يې دا ده چې د پاي رکن نه يې درې سېلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سېلابه وي - خجن سيلاب يې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه يا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هايکوګانې وړاندې کوم :

د عبدالسلام بېتاب هايکو : ۱ ګيله د چا نه

۲ مونږ هميشه ويشتي يو

۳ خپلو د شا نه

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري

۲ نوره پۀ دې ګرانۍ کښې

۳ غريب به څۀ خوري

پۀ دې هايکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه يې پنځۀ (۵) ، دويمه يې اووۀ (۷)او دريمه يې بيا پنځۀ (۵) سېلابونه لري - د دې هايکوګانولومړۍ او دريمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دويمه

OWNED BY 0300 9792115

مصرعه یې د ځلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د ځلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع به په دې ډول کيږي :

| ۸ُ ۷ ۶ ۵ | ۴ُ ۳ ۲ ۱ |

اکي له د چُا| نه - - - | لومړۍ مصرعه

اخپ لو د شُا| نه - - - | دريمه مصرعه

ا------ نيمګړے رکن

| ۸ُ۷۶ ۵ | ۴ُ ۳ ۲ ۱ |

اچې زړۀ و نۀ |خوري - - - | لومړۍ مصرعه

اغ ريب به څۀ |خوري - - - | دويمه مصرعه

OWNED BY 0300-9792115

د تقطيع نه وروستو په عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، په هم دې ښاخ کښې دي- د پای په رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سپلابونه (يو سپلابيز نيمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځۀ سپلابيزې مصرعې وزن په ځلورم خجن سپلاب باندې ولاړ دے - د دغې ځلورم خجن سپلاب په ځای که سپک سپلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نۀ شي ،خو که د سپکو سپلابونو په ځای خجن سپلاب وي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم اخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴ُ | پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سپلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او سندرو کښې ليد شي - د ټپې دوا ړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سپلابيزه مصرعه يې پۀ دې دويم ښا خ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
را ته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزا ج غوندې نا زکه
دا خلق پرخه ورته وايي
هغه پۀ ځان کښې نۀ ځائېږي
سيال پۀ سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ |

|چې زو ر وي|چې ژ ړ وي|مې - - -|

|را ته خپل زور|د ح سن ښا|يي - - -|

|ستا د م زاج|غون دې نا ز|كه - - -|

|دا خ لق پر|خه ور ته وا|يي - - -|

|ه غه پهٔ ځان|كښې نهٔ ځا ئې|ږي - - -|

|سيال پهٔ سن د|ره كښې يې ستا|يي - - -|

ا------۲------ نيمګړے ركن

مونږه وينو چې پهٔ دې تقطيع كښې د پاي ركن نه اخيريني درې (لسم ، يولسم او دولسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پهٔ دې وجه د پاي ركن نه يو سپلابيز نيمګړے ركن جوړ شو۔ د دې ښاخ مصرعه نهٔ (۹) سپلابه راغله ا و خجن سپلابونه پكښې څلورم او اتم دي۔

OWNED BY 0300 0702115

۳- پنځم اوږد رکني بحر (دريم ځاخ)

د دې ښاخ مصرعه د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور ځپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن ١٢٣٤| پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه ديارلس(١٣) اوږده ده- دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او اولسې سندرو کښې ليد شي - د ټپې دواړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دويمه (اوږده) ديارلس سېلابيزه مصرعه يې پۀ دې دريم ښا خ کښې ده- د درويش دراني يو غزل ، چې پۀ هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګريوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات ښۀ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانې جوړه کړه لۀ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې ربېي ژبې
دا اجازه نۀ شته چې وکري لاسونه
دومره به ياد سا چې بل پۀ کا نو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لۀ ډېره وخته يو لۀ بله ګيله من دي
ز ما درويش تشه لمن ، سخي لاسونه

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر پۀ رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ُ |

| د ګل ګرې وُان | دے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

| خا ون ده مُات | ښۀ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

| ما ستا د پُا | ره ما نۀ جُو | ړه کړه لۀ ستُو | رو - - - |

| خپ لې جون ګُـ | ړې ل ره څُم | زخ مي لا سُو | نه - - - |

| دا ا زا دُي | ده چې هر څُوک | دې رې بي ژُ | بې - - - |

| دا ا جا زه نُۀ | شته چې وکُـ | ري لا سُو | نه - - - |

| دوم ره به یادُ | سا چې ښُل | پۀ کا ڼو وُ | - - - |

| پر مخ د زمُ | کې هر س ړُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

| لۀ ډې ره وُخ | ته یو لۀ بُ | له ګي له مُن | دي - - - |

| ز ما در وېُش | ت شه ل مُن | س خي لا سُو | نه - - - |

نیمګړے رکن ---۳-------۲--------۱

مونږه وینو چې پۀ دې تقطیع کښې د پاي رکن نه اخیریني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه یو سېلابیز نیمګړے رکن جوړ شو۔ د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) سېلابه راغله او خجن سېلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي۔

OWNED BY 0300 9792115

۴ - د پنځم اوږد رکني بحر (لورم اخ) :

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځه (۵) سپلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځه سپلابیزې مصرعې چې یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابیزه مصرعه ترینه جوړیږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوریزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسیکي شاعرانو پۀ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټا کلے خو د دې سره سره مونږ پۀ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

OWNED BY 0300 9792115

د محمد نوازخان طائر د یوۀ نظم (طوفان را) ، چې پۀ هم دغه بحر کښې دے' څخه لومړي پنځۀ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ،ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پرقیږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بیدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړې
قبلې ته ګوره ، تو رې وریځې
بیرغ پۀ لاس کښې ، دي را روانې

پۀ کړو وروځو ، کښې يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترېنه امان دے

د دې ښاخ پۀ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| ه له تا دي | کړه - - - | ګو ره با ران | دے - - - |

| شا به مړ دي | کړه - - - | ګو ره طو فان | دے - - - |

| لړ شان ن ظرا | کړه - - - | اس مان پړ قې | بړي - - - |

| د غه اس تا | ازے - - - | د زول با ران | دے - - - |

| بز د له پا | سه - - - | اوس خو بي دار | شه - - - |

| د اس مان تن | ادر - - - | ما تې تم بې | کړي - - - |

| قب لې ته ګوا | ره - - - | تو رې ور يۍ | ځې - - - |

| بې رغ پۀ لاس | کښې - - - | دي را ر وا | نې - - - |

| پۀ ک بړو ورو | ځو - - - | کښې يې ورا نړ | دے - - - |

| پ کښې سې لاب | دے - - - | ترې نه ا مان | دے - - - |

۱ ---- نيمګړے رکن ------ ۲ ---- نيمګړے رکن

پۀ دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم اوبږد رکن اول او دريم ځل پۀ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پۀ دويم او څلورم ځل پۀ نيمګړي شکل کښې -لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده'دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پۀ وخت به

OWNED BY 0300 9792115

لوستونکي په پنځم سپلاب لږ وقفه کوي بیا به مخکښې پاتې مصرعه وایي- داسې مصرعه په روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - په قالب کښې یې خجن سپلابونه څلورم او دولسم دي خو د وېنا په وخت به یو خجن سپلاب څلورم او بل نهم شي -

۵ - اوږد رکني بحر (پنځم پڼ م اخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سپلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سپلابیزې مصرعې چې یوه په بلې پسې کړې شي نو د څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابیزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس (۱۰) سپلابیزه مصرعه یو ځل بیا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سپلابیزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا په نوي کهول کښې ، د غزل په لړ کښې د شل سپلابیزو مصرعو جوړولو رجحان په زیاتېدو دے -

اوس په دې ښاخ کښې شوے د ادریس خان ادریس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

OWNED BY 0300 9792115

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه ساه مې دوبېږي د ژوند پۀ لارکښې

د ګل پشانې هر يو ارمان مې وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې

مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله

زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې

تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه

نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

جنانه راشه د خداي دپاره زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم

هسې نه مړ يم چې تۀ را درو حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

ادريسه ورشه جنان خبر کړه چې درومي دومره پۀ سفر لرے

بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ ۳ ۴|۵| ۶ ۷ ۸ ۹|۱۰| |۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴| ۱۵| ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹|۲۰|

الۀ دې ماحُوالها لۀ دې رواُاجها ا ساه مې دو بُېا ږيا د ژوند پۀ لُاراکښې ا

اد ګل پ شُا نې اهر يو ارمُان امې ا اوي نم رې ژُې اږي اد ژوند پۀ لُارا کښې ا

امي نه پۀ لُا رے او نز دے نُۀا دها اڅۀ که ج دُا اشو امونږ يو تر بُ ا لها

ازړۀ کښې ساتُم ادې ازړۀ کښې ساتُه امې اوخت به تې رُې اږي ادژوند پۀ لُارا کښې ا

اتا خو به وُېل اچې ادا کې دے نُۀ اشي ا اچې تا زۀ پرېږُا دم اتن ها ج نُانه ا

انن را ته وُا ايې اپۀ ني مه لُارا کښې ا الا رې دوې کُې اږي اد ژوند پۀ لُار اکښې ا

اج نا نه رُا اشه ا د خداي دپُا رها ا زړۀ مې در زُې اږي اپۀ ځان ي رُې اږم ا

اه سې نه مُړ ايم اچې تۀ راد رُوا ا احا د ثې کُې اږي اد ژوند پۀ لُار اکښې ا

اادري سه ورُ اشه اج نان خ بُرا کړها اچې درو مي دُوم اره اپۀ س فر لُا رے ا

ابيا دې قس مُت ادے اچې څۀ رادرُوامي ااڅۀ را پې ښُې اږي ادژوند پۀ لُار کښې ا

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو پۀ قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سپلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه |۵| ، |۱۰| ، |۱۵| ، او |۲۰| - مونږ به د ځان سره دا خبره پۀ ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سپلابونه غورځېدلي دي -

پۀ دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن پۀ پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا پۀ نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سپلابه راغله او خجن سپلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې خجن سپلابونه دوه وو -

OWNED BY 0300 9792115

لنډ رکني بحرونه

کوم بحرونه چې له لنډو (درې سېلابيزو) رکنونو |ا ٢ ٣ |

څخه جوړېږي هغوي ته لنډ رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو په ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه په اوږو کښې د مالګې برابره هم نه ده - د دغو رکنونو په تکرار سره چې کوم "اهنګ" پيدا کېږي هغه له ساده وېنا نه ډېر لرے دے نو ځکه په دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي په خلاف د اوږد رکني بحرونو چې په هغوي باندې ژبه په اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو په لړ کښې دې ته کتنه کېږي چې خجن سېلاب يې څويم دے او رکن پکښې کوم يو را دے - په دې وجه پېل له هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سېلاب يې خجن وي - په دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډ رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نه وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو له تېرېدو پس وده مومي يعني پوهه يا علم جمود نه قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت له کبله د علمِ عروض په لړ کښې نوے دريافت داهم دے چې اوس لومړے لنډ رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

دا بحر د لومړي لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

ا - ~~لومړے لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي -

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري الول- ول- ول
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پا تې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- الول- ول -ول

اوس د باندینیو شعرونو څخه دوه شعرونه (دویم او څلورم)
د لږ بدلون سره لیکم چې هره مصرعه یې اووۀ سېلابه اوږده وي او د
قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځاي شي:

وران به کړي واره پۀ جل
زلفې لري الو ول
پاتې به شي پۀ يو ځل
زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع
شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دريم سېلاب (لومړے ،
څلورم او اووم) يې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري
- اوس دغه شعرونه د عروضوپۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

اُ ۲ ۳	۴ُ ۵ ۶	۷ ۸ ۹
ورُان به کړي	وُا ره پۀ	جُل - -
زُل فې ل	رُي ا لو	وُل - -
پُا تې به	شُي پۀ يو	ځُل - -
زُل فې ل	رُي ا لو	وُل - -

۱ ۲
نیمګړے رکن

۲ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | په پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې لس (۱۰) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر په شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې په هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ په عروضي پيمانه ګزوم :

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| خوند ک وي | چين په ج | بين د ن | ګار - - |

| سوال نۀ ج | واب وي نۀ | دا رو م | دار - - |

| ماه د ف | لک دے که | جن که م | لک - - |

| لمر که ق | مر که س | ما که س | مک - - |

۱ ۲ ۳
نيمګړے رکن

د باندیني بحث په رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که په غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ په معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے، څلورم، اووم، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور په پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي:

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین په جبین د نګار همېشه

سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار همېشه

ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان

لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ په رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

|۱ ۲ ۳| ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵||

|خوند ک وي|چین په ج|بین د ن|ګار ه مې|شه - -|

|سوال نۀ ج|واب وي نۀ|دار و م|دار ه مې|شه - -|

اماه د ف ا لُک دے که اجُن که م ا لُک دے ج انُان - - ا

المُر که ق امُر که س امُا که س امُک دے ج انُان - - ا

۱ ۲ ۳ ۴ نیمګړے رکن

پۀ دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (۱۳) سپِلابونه لري - خج یې د لومړي سپِلاب نه شروع کېږي او بیا یې هر دریم سپِلاب خجن دے پۀ هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن پۀ پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او پۀ اخیر کښې د یوۀ سیلاب پۀ نیمګړي صورت کښې را دے-

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن ا اُ ۲ ۳ اچې دویم سپِلاب یې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دریم سپِلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم پۀ مصرعه کښې تکرار کېږي نو پۀ پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړے رکن نۀ غواړي-

۱ - ~~دویم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې دویم لنډ رکن پۀ پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او نیمګړے رکن هم نۀ غوړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پنځۀ (۵) سېلابه هم کېدې شي - خجن سېلابونه یې دویم او پنځم دي - اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل وړاندې کوم :

هغه نۀ څۀ کار کړي

نۀ کار نه انکار کړي

هر کار نه اسان دے

تنقید چې بسیار کړي

د غم استقبال کښې

OWNED BY 0300 9792115

خوشي کله بار کړي

اغیارنه به ځوک کړي

ګیله یار لۀ یار کړي

سالک بیړند دے

خو وار ته به وار کړي

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطیع د پاره د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ |

| ه غُه نۀ | څۀ کُار کړي |

| نۀ کُار نه | ان کُار کړي |

هر کُار نه	ا سُان دے
تن قیُد چې	بس یُار کړي
د غُم اس	تق بُال کښې
خو شُي ك	ده بُار کړي
اغ یُار نه	به ځُوك کړي
کي لُه یار	لۀ یُار کړي
سا لك بې	ړن دُے دے
خو وُار ته	به وُار کړي

۱-------۲

OWNED BY 0300 9792115

۲ - دويم لنډ رکني بحر (دويم ښاخ) : پۀ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه وي خو اتۀ (۸) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ کښې شوے خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس لۀ لوستلو به يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا
د قرب مساوي شي هجرا ن بيا
چې غم شي د زغم نه با هر نو
ضرور سو د ايي شي ا نسان بيا

چې ذوق او اخلاص را پیدا شي
پۀ عشق کښې کافي شي سامان بیا
چمن مې لۀ تندې و چېړي
مګر که ساقي شي اسمان بیا
سالک د زړۀ ملک جوګه نۀ دے
پکښې چې جاري شي بحران بیا

اوس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې ځایوم ؛

۱ ۲ ۳	۴ ۵ ۶	۷ ۸ ۹
یو ځُل چې	را ضُي شي	ج نُان بیا
د قُرب م	سا وي شي	هج رُان بیا
چې غُم شي	د زغُم نۀ	با هُر نو
ض رُور سو	دا يُي شي	ا ن سُان بیا
چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
پۀ عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بیا
چ مُن مې	لۀ تُن دې	و چُې ړي
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بیا
سا لُک د	زړۀ مُلک جو	ګه نُۀ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بیا
۱ــــــــــ۲ــــــــ۳

OWNED BY 0300 9792115

۳ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو يولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم ، اتم اويولسم دي - اوس پۀ دې ښاخ کښې د امر دين شاعر لۀ يوې اولسي سندرې څخه پنځۀ مصرعې دلته را اخلم :

غريب امر دينه يغبال دي کوټه شو
چې يار نازنين اوس لۀ تا بېګانه شو
ساقي رخصت راکړ چې ځه مېخانې ته
مطرب حواله کړم سارنګ و طبلې ته
بلبل روانه کړمه باغ و باغچې ته

اوس يې د عروضو پۀ رکنونو کښې اچوم ؛

۱ ۲ ۳	۴ ۵ ۶	۷ ۸ ۹	۱۰ ۱۱ ۱۲
غ رُيب ا	مر دُي نه	يغ بُال دي	کو ټُه شو
چې يُار نا	ز نُين اوس	لۀ تُا بې	ګا نُه شو
سا قُي رخ	صت رُا کړ	چې څُه مې	خا نُې ته
مط رُب ح	وا لُه کړم	سا رُنګ و	طب لُې ته
بل بُل ر	وا نُه کړ	مه بُاغ و	باغ چُې ته

۱-------۲-------۳-------۴

دریم لنډ رکني بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سېلابیز) رکن |۱ ۲ ۳ُ| چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن نه یې دوه سېلابونه غورځېږي نو نیمګړے رکن یې تش د یوۀ سېلاب پاتې شي -

کله چې مونږ د یوۀ بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغۀ بحر د یوۀ پوره رکن او بل د نیمګړي رکن سېلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول له مخې اوس چې د دریم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د یوۀ پوره رکن (درې سېلابیز) او بل د یوۀ سېلاب نیمګړي رکن سېلابونه سره جمع کړو نو څلور سېلابونه لاس ته راځي او هغه هم پۀ دې ډول چې پۀ دې څلورو سېلابونو کښې دریم سېلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پۀ څلور سېلابه مصرعه کښې یې دریم سېلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پۀ یوۀ شان داسې وي :

|۱ ۲ ۳ُ ۴|

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

OWNED BY 0300 9792115

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ پۀ جوړولو کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او یو ځل پۀ یوۀ سیلابیز د نیمګړي شکل پۀ توګه تکرار کېږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه راشي ا و د دریم اوږد رکني بحر سره به یې توپیر (فرق) ښکاره شي ۔

۱ – ~~دریم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : د پورتني بحث پۀ رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |۱ ۲ ۳ُ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي ۔ دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره ډول او یو ځل پۀ یوۀ سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي ۔ مصرعه یې اووۀ (۷) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دریم او شپږم وي ۔ پۀ دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګنا ه ګا ر مقتد ي یم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍ چې ماښام دے

OWNED BY 0300 9792115

سالکَ یارته اشعارکښېږي
ور لېږ سلام دے

د لوستلو نه پس يې اوس د دي ښاخ پهٔ عروضي سانچه کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ُ | ۴ ۵ ۶ُ | ۷ ۸ ۹ُ |

| د ا قاُ | ستا م قاُم | د ے- - |

| د ز ماُ | د غ لاُم | د ے- - |

| چې م رُید | د م راُد | شم - - |

| د ط لُب | مې ان جاُم | د ے- - |

| ګ نا ه ګاُر | مق ت دي | يم - - |

| م حب بُت | مې ا ماُم | د ے- - |

| اوس تو بُه | شوه را ياُ | ده - - |

| د څوا نُۍ | چې ما ښاُم | د ے - - |

| سا لک یاُر | ته اش عاُر | کښې - - |

| ور لې ږُ | س لاُم | د ے- - |

۱------۲-----نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

۲ - ~~دریم لنډ رکني بحر (دویم ښاخ)~~

بحرِ خفیف د عربی عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات مشهور دے-د بحرِ خفیف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زیات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفیف کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنډ رکني بحر" په دویم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن ۱| ۲ ۳ُ | چې دریم سِپلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سِپلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سِپلابه اوږده وي او خجن سِپلابونه پکښې دریم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ویئلې شوي دي- دلته د نمونې په حیث د حاجي استرانه بلوچستاني

OWNED BY 0300 9792115

د سندرې څخه لومړۍ نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي
د بهار موسم را خزان ځي
بورا ګان نن د ګل کړي سپلونه
عندلیب پهٔ باغچې کښې خندان ځي
طبیبان د عالم سو بې خونده
لهٔ علاج یې واپس بیماران ځي
د ترکانو پر ملک لوي خطر دے
نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي
پهٔ دنیا کښې هر خوا خرخشې دي
ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300 9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ پهٔ عروضي ساخت کښې ګورم :

| ۱ ۲ ۳٬ | ۴ ۵ ۶٬ | ۷ ۸ ۹٬ | ۱۰ ۱۱ ۱۲٬ |

| بل ب لُان | نن پر لُور | د بوس تُان | ځي - - |

| د ب هُار | مو سم رُا | خ زُان | ځي - - |

| بو را ګُان | نن د ګُل | کړي سپ لُو | نه - - |

| عن د لیُب | پهٔ باغ چُې | کښې خن دُان | ځي - - |

| ط بي بُان | د عا لُم | سو بې خوُن | د ه - - |

| لهٔ ع لُاج | یې وا پُس | بي ما رُان | ځي - - |

| د تر کُا | نو پر مُلک | لوي خ طُر | دے - - |

ا نن ع رُاق ا ځي کا بُل ا ځي ای رُان ا ځي - - ا
ا پهٔ دن یُا ا کښې هر خوُا اخر خ شُې ادي - - ا
ا تهٔول قو مُوانه د جُنګ ا پر مي دُان ا ځي - - ا
ا--------۲------۳---نیمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن ا ۱ ۲ ۳ ُ ا چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پهٔ پوره ډول او يو ځل پهٔ يوهٔ سېلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تهٔ مې ګل زهٔ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تهٔ د بل شوے جنانه خو زهٔ به تل ستا يم
ستا دلارې اغزي پهٔ خپل زړهٔ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پهٔ هر هغه درد وياړم
د ملال پهٔ دا حال سروکال زهٔ رضا يم
دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته
چې غوږ نهٔ تهٔ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم

تهٔ د بل شوے جنانه خو زهٔ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پهٔ عروضي چوکاټ کښې د ځایولو کوشش هم وکړم :

|۱ ۲ ۳ُ| ۴ ۵ ۶ُ| ۷ ۸ ۹ُ| ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ| ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ |

|تهٔ مې ګُل| زهٔ بل بُل | ستا د مُخ | ص فت وُا | یم - - |

|تهٔ د بُل | اشوے ج نُا | نه خو زُهٔ | به تل ستُا | یم - - |

|ستا د لُا | رې اغ زُي | پهٔ خپل زړُهٔ | کښې ران غُا | ړم - - |

|چې وي ستُا | پر نا مُه | پهٔ هر هُ | غه درد وِیُا | ړم - - |

OWNED BY 0300 9792115

|د م لُال | پهٔ دا حُال | س رو کُال | زهٔ ر ضُا | یم - - |

|دا خ بُ | ره تر لمُر | هم رو ښُا | نه د ه مُا | ته - - |

|چې غوږ نُهٔ | نې تُهٔ | ز ما شُور | او غو غُا | ته - - |

|خو در وُېش | به ه مُېش | بیا هم دُا | سې لګ یُا | یم - - |

|تهٔ د بُل | اشوے ج نُا | نه خو زُهٔ | به تل ستُا | یم - - |

۱-------۲--------۳------۴----نیمګړے رکن

ناویئلي دې پا نهٔ وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم دیارلس (۱۳) سېلابونه لري او دا لنډ رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې دویمه مصرعه پهٔ دې ښاخ کښې ځکه نهٔ ځائیږي چې د هغې خجن سېلابونه بېل دي او د دې ښاخ بېل دي -

اخذ لیک یاکتابیات (Bibliography)

۱ -عروض و بدیع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۂ اردو پېښور یونیورسټي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفیع الدین هاشمي ، سنګ میل پبلیکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹٦۷ ء اغا صادق حسین،کوټه-

۴ _ پښتو عروض ، درویش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دویم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زیار ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور-

٦- د پښتو ژبې او ادب تاریخ ۲۰۰٦ ء (ایم اې پښتو او سي ایس ایس لپاره) ، پروفېسر حنیف خلیل، یونیورسټي پبلیشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز ایجنسي جمرود نیو مارکیټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (ځوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر بېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنی د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند درویزه باباؒ ، دویم ایډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء
-

۱۳ - د خوشال خان خټک کلیات

OWNED BY 0300 9792115

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء /۱۳۹۱
ل -
۱۴- دېوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنګي قصه خوانۍ
، پېښور
۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ،غازي
سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري
،څلورم اېډیشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ
یونیورسټي پرېس -
۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،
۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت،
دانش خپرندویه ټولنه -
۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد،
۲۰۱۰ ء،دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۹ - غزو ،امیرحمزه خان شینواري ،
حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډیشن
۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -
۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

ځل ۲۰۱۰ ء ، المیزان پبلشرز لاهور-

۲۱ - بنګالۍ سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه په پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء' محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خیبر مېل پرېس پېښور -

۲۲- د مینې غېږ،طاهر کلاچوی ،الجمعیه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء' منظور عام پرېس پېښور-

۲۳ - ژغژغۀ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء' خورو تنقیدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -

۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء' دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خیبر پښتونخوا -

۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب -

۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهین -

۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقیب الله

OWNED BY 0300 9792115

سالک-

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam

ازغن سفر

"د پښتو شعر عروضي نظامُ" زما د بنو د ډېر ګران ملګري نقیب الله سالک هغه زيار دے چې زۀ تر اوسه حېران يم چې د عروضو د موضوع د انتخاب پۀ وخت د دې سړي مازغه پۀ ځاې وو که نه ------! ځکه چې ښاغلي سالک چې کومې غنې پۀ لاسونو کښې راټولې دې دا د هوښيارو لېونو کار دے ------ معلومه نۀ ده چې د ازغو او اور پۀ دې مزل کښې به يې څومره سختۍ زغملې وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوے وي؟ د دې کتاب څېړنې به چا، چا ته مجبور کړے وي ؟ لوستونکي د دې اندازه کولې شي- خو دې ښاغلي شکست نۀ دے منلے او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو يې يو بې حله مشکل ارخ ما او تاته رابرسيره کړے دے-

اګر چې زمونږ څو مشرانو هم پۀ دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې د ننني پښتو ادب محسنان او استاذان دي، خو سالک پۀ صورت کښې چې کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما پۀ خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او پۀ زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستائينې وړ دے- د څېړنې کار هيڅکله هم حرف آخر نۀ شي کېدے، دا سفر به که خېر وي جاري وي خو تر دې دمه پۀ دې موضوع د سالک کړاؤ هغه کارنامه ده چې سالک د پښتو ژبې سوچه مينن ثابتوي او ښاغلے سالک به په پښتو ادب کښې هميشه ياد ساتل کيږي-

پۀ ډېره مينه
رشيد جوهر
رسالپور